

**T.C.
İZMİR KATIP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**GÖÇÜN KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GELİR VE KAYIT
DIŞI EKONOMİYE ETKİLERİ**

Tezli Yüksek Lisans Tezi

ELİF ÇİRCİ

İZMİR-2022

**T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**GÖÇÜN KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GELİR VE KAYIT
DIŞI EKONOMİYE ETKİLERİ**

Tezli Yüksek Lisans Tezi

ELİF ÇİRCİ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. MUSTAFA YILDIRIM

İZMİR-2022

YEMİN METNİ

Tezli Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ Gücün Kişi Başına Düşen Gelir ve Kayıt Dışı Ekonomiye Etkileri ” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15/12/2021

ELİF İRCİ

İmza

ÖZET

Tezli Yüksek Lisans Tezi

GÖÇÜN KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GELİR VE KAYIT DIŞI EKONOMİYE ETKİLERİ

ELİF ÇİRCİ

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Son yıllarda doğal, ekonomik, politik ve sosyal nedenlerden dolayı uluslararası göç olaylarında önemli bir artış olmuştur. Bu artış, hedef ülkelerdeki muhtemel ekonomik etkiler üzerine yapılan çalışmaların sayısında artışa yol açmıştır. Bu literatüre katkıda bulunan mevcut çalışma, 2000 ve 2019 yılları arasında her biri gelişmiş ya da gelişmekte olan 95 ülke için göçün hedef ülkenin kişi başına düşen geliri ve kayıt dışı ekonomisinin boyutu üzerindeki olası etkisini araştırmaktadır. Çalışmanın ana katkısı, iki grup ülke için bulguları kıyaslamak ve aynı zamanda göçün kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisini incelemektir. Panel veri analizi, ülke grubundan bağımsız olarak, göçmen sayısının kişi başına düşen gelir veya kayıt dışı ekonominin büyüklüğü üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Ancak göçün, gelişmiş ülkelerin kişi başına düşen geliri üzerindeki etkisinin anlamlı şekilde daha olumsuz olduğu saptanmaktadır. Ayrıca analiz, kurumsal kalitenin kayıt dışı ekonomi ile negatif ilişkili, teknolojik gelişmenin kayıt dışı ekonomi ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kayıt Dışı Ekonomi, Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, Göçmen Stoku, Panel Veri, Kurumsal Kalite

ABSTRACT

Master's Thesis

THE EFFECTS OF IMMIGRATION ON PER CAPITA INCOME AND INFORMAL ECONOMY

ELİF ÇİRCİ

İzmir Katip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Economics

Recent years have witnessed a rise in international migration figures due to natural, economic, political, and social causes. This increase has led to a surge in the number of studies investigating its potential economic impacts on the target countries, among others. Contributing to this literature, the present work explores migration's possible effect on the target country's income per capita and the size of its informal economy for 95 countries, each being developed or developing, between the years 2000 and 2019. The paper's main innovation is to compare the findings for the two groups of countries (developed vs. developing) as well as to examine the influence of migration on the informal economy. The panel data analysis shows that, regardless of the country group, the number of immigrants has no significant effect on income per capita or the size of the informal economy. However, its impact on income per capita turns out to be significantly more negative for developed countries. The analysis also indicates that while the institutional quality is inversely related to the informal economy, technological development goes hand in hand with the informal economy.

Keywords: Immigration, Informal Economy, Per Capita Gross Domestic Product, Migrant Stock, Panel Data, Institutional Quality

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
ÖNSÖZ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ MESELESİNDE TEMEL KAVRAMLAR

1. GÖÇ OLGUSU.....	4
1.1. Göçün Tanımı	4
1.2. Göç Kavramları.....	5
1.2.1. Mülteci	5
1.2.2. Şartlı Mülteci	6
1.2.3. Göçmen.....	6
1.2.4. Sığınma ve Sığınmacı	7
1.3. Göç Türleri.....	8
1.3.1. Düzenli ve Düzensiz Göç	8
1.3.2. Geçici ve Kalıcı Göç.....	8
1.3.3. Beyin Göçü	9
1.3.4. Zorunlu ve Gönüllü Göç.....	9
1.3.5. Mülteci ve İş Gücü Göçü	10
1.4. Göçün Nedenleri	10

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ TEORİLERİ

2. GÖÇ TEORİLERİNE KISA BİR BAKIŞ	11
2.1. Temel Teoriler	12
2.1.1. Ravenstein ve Göç Kanunları	13
2.1.2. Samuel A. Stouffer ve Kesişen Fırsatlar Teorisi.....	14
2.1.3. Everett Lee ve Göç Teorisi	14
2.1.4. William Petersen ve Beş Göç Tipolojisi.....	14
2.2. Ekonomik Temelli Göç Teorileri.....	15
2.2.1. Neo-Klasik Göç Teorisi	15
2.2.2. Neo-Klasik Makroekonomi Göç Teorisi	16
2.2.3. Neo-Klasik Mikroekonomi Göç Teorisi	16
2.2.4. Yeni Ekonomi Teoremi	17
2.2.5. Michael J. Piore ve İkili Emek Piyasası Teorisi	18
2.3. Sosyo-Kültürel Göç Teorileri	18
2.3.1. Dengeli Büyüme Teorisi.....	18
2.3.2. Merkez-Çevre (Dünya Sistemi) Teoremi	19
2.3.3. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Teoremi	20
2.3.4. Göç Sistemleri Teoremi	21
2.4. Yeni Göç Teorileri.....	21
2.4.1. Kurumsal Teori	21
2.4.2. Wolpert'in Göç Teoremi	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇMEN SAYISI İLE GELİR, KAYIT DIŞI EKONOMİ VE PARA TRANSFERLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER ÜZERİNE ODAKLANAN ÇALIŞMALAR

3. LİTERATÜR ÖZETİ.....	23
-------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ VE GAYRİSAFİ YURT İÇİ HASILA: GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÖRNEĞİ

4.1. Araştırmanın Amacı.....	36
4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	37
4.3. Araştırmanın Verisi.....	37
4.4. Araştırmanın Yöntemi ve Sonuçları	40
SONUÇ.....	52
KAYNAKÇA	54
EK.....	62

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Değişkenlere Ait Özet Bilgiler.....	39
Tablo 2. Değişkenler İçin Tanımlayıcı İstatistikler.....	41
Tablo 3. Hausman Test Sonuçları.....	42
Tablo 4. Gelişmiş Ülkelerde Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçin Sabit Etkiler Regresyon Analizi Sonuçları.....	43
Tablo 5. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçin Sabit Etkiler Regresyon Analizi Sonuçları.....	44
Tablo 6. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçin Sabit Etkiler Regresyon Analizi Sonuçları.....	46
Tablo 7. Gelişmiş Ülkelerde Kayıt Dışı Ekonomi İçin Sabit Etkiler Regresyon Analizi Sonuçları.....	48
Tablo 8. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kayıt Dışı Ekonomi İçin Sabit Etkiler Regresyon Analizi Sonuçları.....	49
Tablo 9. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kayıt Dışı Ekonomi İçin Sabit Etkiler Regresyon Analizi Sonuçları.....	50
Tablo 10. Ülkelerin Listesi.....	63

KISALTMALAR

- IOM** : International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
- UN** : The United Nations (Birleşmiş Milletler)
- UNHCR** : The United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- YUKK** : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
- GİGM** : Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
- vd.** : ve diğerleri
- vb.** : ve benzeri
- bkz.** : bakınız

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum bu alışma Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM danışmanlığında, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı bünyesinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren, değerli vaktini ayırarak yardımlarını esirgemeyen, bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım saygı değer danışman hocam Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM'a teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her aşamasında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme sevgi ve şükranlarımı sunarım.

ELİF İRCİ

İzmir – 2022

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca çeşitli nedenlerden dolayı bireysel ve toplu göç hareketleri gerçekleşmiştir. Yıllar geçtikçe artan dünya nüfusu, coğrafi keşifler, yeni ticaret yolları ve değerli maden keşifleri ve yeni buluşlar göç hareketlerinin artmasına neden olmuştur. Bu konudaki ilk çalışmalar 19. yüzyılda erken dönem teorisyenleri olan Thomas R. Malthus, William Farr ve Earnst G. Ravenstein tarafından yapılmıştır. Castles ve Miller 1850-1914 yılları arasında Avrupa ve Kuzey Amerika'ya kitlesel göç döneminin en çok sanayileşmeden etkilendiğini ve 1914'ten sonra savaş, yabancı düşmanlığı ve Büyük Buhran'ın göçte önemli bir düşüşe neden olduğunu belirtiyorlar. Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri 1960'lara kadar göçü önemli ölçüde azaltacak göç kotası uygulamıştır. 1973'e kadar göç politikaları, "Avrupa çevresinden Batı Avrupa'ya" "konuk işçi sistemleri" ile kanalize edilmiştir. Avrupa'dan ve daha sonra Latin Amerika ve Asya'dan Kuzey Amerika'ya ve Avustralya'ya kalıcı göç sağlanmıştır (Castles, Miller, ve Ammendola, 2005: 540). 1980'lerde güney Avrupa ülkeleri olan İtalya, İspanya ve Portekiz kuzeyde bulunan gelişmiş ülkelere göçmen gönderirken bir süre sonra Afrika, Asya ve Orta Doğu'dan işçi ithal etmeye başlamıştır. Japonya ise yaşlanan nüfus, düşük doğum hızı ve yüksek yaşam standartlarına sahip olduğu için çalışan ihtiyacını karşılayabilmek adına yoksul Asya ve Güney Amerika ülkelerinden göçmen kabul etmiştir. 2000 yılından sonra özellikle küreselleşmenin hız kazanması, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin artması sermaye zengini olan ülkelere göçü artırmıştır. Dünyanın her yerinde birçok genç eğitime geçmiş yıllara kıyasla daha fazla önem göstermektedir. Lisans, yüksek lisans ve doktora programlarına daha fazla talep olduğu için gençler Amerika, Kanada, İngiltere, Almanya, Fransa ve Çin gibi nitelikli eğitime sahip ülkelere beyin göçü gerçekleştirirler. Genç bireyler gittikleri ülkelere beşeri sermaye birikimlerini de götürerek o ülkenin gelişimine katkıda bulunurlar. Diğer yandan yüksek eğitim düzeyine sahip bireyler bilişim ve iletişim teknolojileri, patent, yapay zeka, yazılım, büyük veri gibi alanlarda çığır açan gelişmelere imza atarlar. Bu

durumun en büyük örnekleri Amerika, İngiltere ve Kanada'dır. Beyin göçünü gerçekleştiren bu bireyler genel olarak gittikleri ülkelerde kalmayı, anavatanlarına dönmeyi planlamaktadırlar. Sanayileşmenin artmasıyla birlikte modern ve gelişmiş sanayiye sahip ülkeler çevre ülkelerden orta ve düşük vasıflı çalışanların göç etmesine sebep olmuştur. Bu duruma en iyi örnek merkez ülke olarak Çin, çevre ülkeler olarak Vietnam, Tayland, Endonezya ve Bangladeş verilebilir. Böylelikle Çin iş gücü talebini kolaylıkla karşılamaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde artan verimlilik ve refah seviyesi, geçmiş yıllara kıyasla daha fazla kadının yüksek düzeyde eğitim almasını ve iş gücüne katılmasını sağlamıştır. Refah seviyesi yüksek ülkelerdeki çalışan kadınlar evlerinde yardımcıya ihtiyaç duymuşlardır. Dolayısıyla Latin Amerika ve yoksul Asya ülkelerinden bu ülkelere birçok kadın yardımcı göç ederek bu talebi karşılamıştır. Son 20 yılda belirgin şekilde yaşanan iklim değişikliği, ekonomik krizler, siyasal baskılar, yoksulluk ve Suriye'de meydana gelen etnik savaş insanların kendi ülkelerinden zorla göç etmesine neden olmuştur.

Yüksek refah düzeyine sahip olan gelişmiş ülkelerin birçoğu hızla yaşlanan nüfus ve düşük doğum hızı oranının etkisi altındadır. Emekliye ayrılan yaşlı nüfusun çok fazla olması ve çalışan genç nüfusun da giderek azalması gelişmiş ülkelerin emeklilik sistemi ve ekonomik büyümesi için tehdit oluşturmaktadır. Bu problemi çözmek için gelişmiş ülkeler çeşitli göçmen politikaları uygulayarak genç göçmenlerin iş gücüne katılmasını sağlamıştır. Ayrıca, bu ülkeler sadece yetenekli göçmenlere kapılarını açmak istemişlerdir. Çünkü yetenekli göçmenlerin ekonomik büyüme, bölgesel kalkınma, yatırım ve harcamalara önemli derecede katkı sağlayacakları bilinmektedir. Genç göçmenlerin ülkelere kabulü söz konusu olduğunda belli kriterler ön plana çıkmaktadır. Bu kriterler daha çok yaş, iş deneyimi, eğitim, nitelikler ve İngilizce dili bilme ile ilgilidir. Aynı zamanda bu kriterlere puan sistemi getirilerek kabul edilen göçmenler sınıflandırılmaktadır. Amerika, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda beceriye dayalı göçmen programları uygularken İngiltere, Hollanda ve Danimarka puan sistemine dayalı bir yaklaşım ile yüksek eğitilmiş göçmenleri vatandaşlığa almaktadır. Avrupa Birliği Mavi Kart, Avrupa ülkesi vatandaşı olmayan nitelikli insanlar için çalışma ve oturma izni programıdır. Avrupa Birliği Mavi Kart, Avrupa'da süresiz ikamet ve kapsamlı sosyo-ekonomik haklar sağlar. Yüksek eğitilmiş ve nitelikli insanları Avrupa'ya çekmek için

tasarlanmış olan bu kart İngiltere, İrlanda ve Danimarka hariç tüm AB ülkelerinde kullanılmaktadır. Mavi Kart, Amerika'da geçerli olan Yeşil Kart ile benzer amaçları taşımaktadır. İngiltere ise yüksek vasıflı göçmenler için "Olağanüstü Yetenek" vizesi vermektedir. Vize bilim, beşeri bilimler, mühendislik, performans sanatları ve dijital teknoloji alanlarında çalışan göçmenleri kapsar ve puan sistemi temelli olarak beş kategoriye ayrılır. Avusturya'da ise kritere dayalı göçmen programı bulunmakta ve yüksek nitelikli göçmenler için "Kırmızı-Beyaz-Kırmızı Kart" verilmektedir. H-1B vizesi ise özel mesleğe sahip bireyler için Amerika'da geçici çalışma vizesidir. H-1B vizesi yükseköğrenim derecesine sahip bireylerin meslek alanlarını kapsamakta ve yüksek nitelikli çalışanlara geçici iş imkanı sağlanmaktadır.

Çalışmanın amacı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere giden göçmenlerin kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla ve kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisini gözlemlemek ve ilgili soruları cevaplamaktır. Ayrıca bu çalışma ile göçün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkisi kıyaslanarak ilgili literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Çalışmanın devamında, birinci bölümde göçün tanımı ve göç ile ilgili kavramlar bulunmaktadır. İkinci bölümde göç teorileri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde literatür özetine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise göçmen sayısının kişi başına düşen gelir ve kayıt dışı ekonomiyi nasıl etkilediği ekonometrik bir model ile analiz edilmiştir. Bu model Sabit Etkiler modeli yardımı ile 2000-2019 yılları arasında, beş yıllık panel veriler dahilinde, 95 ülke dikkate alınarak oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular sonuç bölümünde yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ MESELESİNDE TEMEL KAVRAMLAR

1. GÖÇ OLGUSU

Göç olgusu, siyasal, toplumsal, ekonomik veya iklim değişikliği nedenler ile bireylerin ya da toplulukların buldukları yerleşim yerini bırakarak başka bir yerleşim yerine ya da başka bir ülkeye gitme eylemidir. Bireylerin içgüdüsel olarak daha iyi yaşam koşullarına sahip olma, daha yüksek ücret alma ve kaliteli eğitim alma isteği sebebiyle yapılan yer değişikliği de göç olgusu olarak adlandırılabilir.

1.1 . Göçün Tanımı

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tanımına göre göç, "Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi, süresi yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçünde dâhildir (IOM, 2013: 35).

Türk Hukukunda ise göç, "Yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı" olarak tanımlanmaktadır (YUKK, 2013).

Bireylerin kalıcı ya da geçici olarak oturdukları yerleşim yerlerini değiştirme olgusu göç süreci anlamına gelmektedir. Hükümetler tarafından uygulanan göç politikaları, göçmen kotaları ve iş olanakları göçün sürecini etkileyen temel faktörlerdir. Göç hareketleri ise iç göç ve dış göç olarak ikiye ayrılmaktadır. İç göç hareketleri, bireylerin ülke sınırları içerisinde göç etmeleridir. İç göç hareketleri genellikle köyden kente yapılan yer değişimidir. Dış göç hareketleri ise ulusal

sınırların ötesinde, ülkeler arasında yapılan coğrafi değişimdir. Dış göç, uluslararası göç olarak da tanımlanmaktadır. Küreselleşmenin hız kazanması ile birlikte altyapı, teknoloji, ulaşım ve iletişim alanlarındaki gelişmeler uluslararası göçün artmasına sebep olmuştur. Uluslararası Göç Örgütü tarafından hazırlanan rapora göre 2019 yılında dünya üzerindeki göçmen sayısı 272 milyona ulaşmış olup, dünya nüfusunun %3.5'ini oluşturmaktadır (IOM, 2019). Birleşmiş Milletler raporuna göre uluslararası göçmen sayısındaki artış, 2000 yılında 173 milyon ve 2010 yılında 221 milyon iken 2020 yılında kendi ülkelerinin dışında yaşayan insanların sayısı 281 milyona ulaşarak dünya nüfusunun % 3.6'sını temsil etmiştir (UN, 2020).

1.2. Göç Kavramları

1.2.1. Mülteci

Birleşmiş Milletler 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir (UN, 1951). Çatışma, şiddet ve zulüm nedeniyle zorunlu şekilde göç eden bireylerin sayısı giderek artarken Türkiye en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülke olmuştur. Türkiye'de yaklaşık olarak 3.6 milyon kayıtlı Suriyeli mülteci ve 320.000 kadar diğer uyruklardan bireyler bulunmaktadır (UNHCR, 2020).

İkinci Dünya Savaşı sırasında insan haklarına aykırı olayların yaşanmasından sonra dünya genelinde yoğun göç hareketliliği olmuştur. Bu durum karşısında Birleşmiş Milletler mülteci haklarını korumak ve onları desteklemek amacıyla 1946 yılında "Uluslararası Mülteci Örgütü"nü kurmuştur. Aynı zamanda 1951 yılında mülteci statüsünü, sığınma hakkı veren ülkelerin sorumluluklarını ve sığınma hakkı almış bireylerin haklarını tanımlayan ve Birleşmiş Milletler sözleşmesi olan "Mülteci Sözleşmesi" imzalanmıştır.

"Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokol", 1967 yılında yürürlüğe girmiş uluslararası mülteci hukuku açısından önemli bir antlaşmadır. 1951 Birleşmiş Milletler Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmenin "1 Aralık 1951 tarihinden önce gerçekleşen olaylar" ve "Avrupa'da gerçekleşen olaylar" ifadeleri mülteci statüsünü kısıtladığı için 1967 Protokolü hem coğrafi hem zamansal kısıtlamaları kaldırmıştır. Türkiye hem Cenevre Sözleşmesini hem de 1967 Protokolünü imzalayan taraf ülkelerden biridir.

Cartagena Mülteciler Deklarasyonu mültecileri korumak için 1984 yılında 10 Latin Amerika ülkesi tarafından kabul edilmiştir. Bildiriye göre mülteci tanımı, 1951 Sözleşmesinin ve 1967 Protokolünün öğelerini içerdiği gibi, bunun yanı sıra, yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakları ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri ya da özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkelerinden kaçan kişileri de kapsamıştır (Cartagena, 1984).

1.2.2. Şartlı Mülteci

Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir (GİGM, 2019a).

1.2.3. Göçmen

Uluslararası anlaşmalar içerisinde müşterek olarak genel kabul edilmiş bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Uluslararası Göç Örgütü tarafından yapılan tanıma göre göçmen, "bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve kişisel uygunluk sebepleri ile aldığı tüm

durumları kapsar" olarak belirtilmektedir. Bu nedenle "bireyin hiçbir zorlamaya maruz kalmadan maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek, kendileri ile ailelerine ilişkin yaşam koşullarını geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye hareket eden kişi veya kişiler" göçmen olarak kabul edilmiştir (IOM, 2013: 37).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ise göçmeni, "sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey" olarak tanımlamaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2013). Türk Hukukunda, 5543 Sayılı İskân Kanununa göre göçmen, "Türk soyundan gelmek ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır." şeklinde tanımlanmaktadır (İskân Kanunu, 2006). Ayrıca, Suriye, Filistin, Fas, Tunus, Cezayir gibi Ortadoğu ve Afrika ülkeleri ve Hindistan, Pakistan, Afganistan, İran, Irak, Bangladeş gibi Orta ve Batı Asya ülkelerinden Türkiye'ye gelen göçmenler Avrupa ülkeleri, Amerika, Kanada ve Avustralya gibi ülkelere gidebilmek için Türkiye'yi geçiş koridoru olarak kullanmaktadırlar.

1.2.4. Sığınma ve Sığınmacı

Yüzyıllar boyunca toplumlar arasında meydana gelen savaşlar, iç çatışmalar, doğal afetler ve finansal krizler birçok insanın mağdur olmasına neden olmuştur. Yaşananlar karşısında zulme uğrayanlar insan haklarından mahrum bırakılmıştır. Bu durumu önlemek amacıyla 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Bildirinin 14. maddesine göre sığınma hakkı şöyle tanımlanır: "Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır" (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948). Yoğun baskılarda, çatışmalar ve iç savaşlarda, doğal afetlerde toplu sığınma talepleri ortaya çıkmaktadır. Siyasal nedenlerden dolayı yabancı elçiliklere bireysel sığınma talepleri de ortaya çıkmaktadır.

Mülteci, "1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi"nin tanıdığı bütün haklardan yararlanan kişiyken sığınmacı, hakkında mültecilik statüsü ile ilgili yapılan çalışmalar henüz karara bağlanmamış yabancı kişi demektir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 2013 yılında TBMM Genel Kurulunda kabul edilmiş ve bu kanuna dayanılarak çıkarılan "6883 Sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği"ne göre Türkiye'ye kitlesel akımla gelen Suriyelilere sağlanan koruma uluslararası literatürde "Geçici Koruma"dır. Açık sınır politikası ile ülke topraklarına kabul, geri göndermeme ilkesi ve gelen kişilerin temel ve acil ihtiyaçlarının karşılanması geçici korumanın üç temel unsurudur (GİGM, 2019b).

1.3. Göç Türleri

1.3.1. Düzenli ve Düzensiz Göç

Düzenli göç, kaynak ülkelerden hedef ülkelere gerçekleşen göçün yasalara ve gerekli prosedürlere uygun şekilde olmasıdır. Aynı zamanda göçmenlerin hedef ülkelerde sahip oldukları oturma izni ya da vize süresi kadar ikamet etmeleri gerekir. Ayrıca, göç ettikleri ülkelerde çalışmak istiyorlarsa iş gücüne yasal yollarla katılmaları düzenli göçü ifade eder. Yasal çerçevede göç kavramı yasal göç ve yasa dışı göç olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Düzenli göç, yasal çerçevede gerçekleştiği için yasal göç olarak da nitelendirilebilir.

Düzensiz göç, kaynak ve hedef ülke arasında gerçekleşen göçün yasalara ve gerekli prosedürlere uygun şekilde olmamasıdır. Hedef ülkeye yasa dışı girmek ve orada yasa dışı şekilde kalmak ya da yasal şekilde giriş yapıp yasal süresi boyunca çıkmamak düzensiz göçü ifade etmektedir. Kaynak ülkelerde bu durum ülkesini terk ederken bireyin gerekli prosedürleri ihlal ederek ülke sınırını geçmesidir. Transit ülkelerde ise bireyler yasal veya yasal olmayan şekillerde girdikleri ülkeyi bir geçiş ülkesi olarak kullanarak ülke sınırını terk ederler (GİGM, 2019c). Düzensiz göç konusunda ülkelere giriş ve çıkışlarda yasaların ihlali söz konusu olduğu için yasa dışı göç olarak da ifade edilebilir.

1.3.2. Geçici ve Kalıcı Göç

Geçici göç, bireylerin hedef ülkeye kalıcı bir amaç gütmekten geçici bir süre için göç etmeleri anlamına gelmektedir. Bireyler tarım, hayvancılık ve turizm gibi faaliyetlerde daha çok mevsimlik işçi olarak çalışmak, eğitim almak, dini ya da

kültürel ziyaretlerde bulunmak amacı ile yer değiştirmektedirler. Mevsimlik işçiler literatürde karşımıza "misafir işçiler" olarak da karşımıza çıkmaktadır. Hedef ülkelerin hükümetleri geçici göçmen politikalarından ziyade kalıcı göçmen politikalarına odaklanmış ve onların topluma entegre edilmesi için yeni yasal düzenlemeler yapmışlardır.

Göçmenlerin çalıştıkları ülkede birkaç yıl yaşadktan sonra, bu ülkede önemli kısıtlamalar olmadan daimi oturma ve çalışma izni almaları kalıcı göçü ifade eder. Bu göçmen işçiler istihdam edildikleri ülkede işlerini kaybetseler dahi ülkeyi terk etmek zorunda değillerdir. İstihdam ve konuta ilişkin belirli şartları yerine getirdikten sonra ailelerini göç ettikleri hedef ülkeye alabilirler (Nakhoul, 2014: 10).

1.3.3. Beyin Göçü

Beşeri sermaye akışı olarak da bilinen beyin göçü, özellikle en yetenekli ve yetkin bireylerin az gelişmiş ülkelere beşeri sermayelerinin getirilerinin takdir edildiğine inandıkları gelişmiş ülkelere olan yer değiştirme hareketidir (Adeyemi, Joel, Ebenezer, ve Attah, 2018: 66). Chimanikire (2005)'ye göre beyin göçü, tıp doktorları, mühendisler, bilim insanları, akademisyenler ve diğerleri gibi bir grup bireyin daha yüksek yaşam standartlarına veya kazanca sahip olabilmek için bir ulustan diğerine hareketidir. Beyin göçü alan ülkeler gelir ve beşeri sermaye açısından pozitif yönde etkilenirken beyin göçü veren ülkeler negatif yönden etkilenmektedir. Beyin göçü yüksek nitelikli iş gücü ile ilişkilendirildiği için az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bilimsel ve teknolojik gelişmeler çok geride kalmaktadır.

1.3.4. Zorunlu ve Gönüllü Göç

Zorunlu göç, kendi iradesi olmaksızın bireyin veya toplumun bulunduğu yeri terk etmesidir. Zorunlu göç, itici faktörlerin etkisi ile ortaya çıkmıştır. Savaşlar, doğal afetler, iklim değişikliği, sosyal hizmetlerin yetersizliği, işsizlik, temel ihtiyaçların karşılanmasındaki zorluklar, güvenlik ihtiyacı, baraj ve yol yapımı gibi devlet planlarının etkisi, dini, siyasi ve etnik baskılar zorunlu göçe neden olan itici

faktörlerdir. Örneğin; Suriyeli göçmenler ülkemize zorunlu göç ederek sınıra yakın illerde ve büyükşehirlerde nüfusu artırmışlardır.

Gönüllü göç, kendi iradesi ile bireyin veya toplumun bulunduğu yeri terk etmesidir. Gönüllü göç, çekici faktörlerin etkisi ile ortaya çıkmıştır. Bireylerin içinde bulunduğu yaşam standartlarını yükseltme, daha iyi eğitim alma ve sosyal hizmetlerden yararlanma, yüksek ücretli bir iş bulma, kariyer yapma, kişisel inanç ve özgürlükleri daha iyi yaşama istekleri gönüllü göçe neden olan çekici faktörlerdir. Gönüllü göçün genellikle bireysel veya ailesel yapılan bir yer değiştirme hareketi olması, gönüllü göçü diğer kitlesel göç türlerinden önemli şekilde ayırır.

1.3.5. Mülteci ve İş Gücü Göçü

Mülteci göçü, uluslararası hukukta belirtilen "mülteci" kavramında belirtildiği gibi "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu" için bireyin vatandaşı olduğu ülkeye geri dönememesi ya da dönmek istememesidir.

İş gücü göçü, bireylerin daha iyi yaşam standartlarında yaşamak, daha iyi bir iş bulup daha fazla para kazanmak ve refah seviyelerini artırmak için gerçekleştirdikleri göçtür. Bu göç türü genelde ekonomik nedenlerden kaynaklanır. Bireylerin daha iyi fırsatları yakalama ve kaliteli yaşam arzusu iş gücü göçünü ortaya çıkarmıştır.

1.4. Göçün Nedenleri

Yaşamın zorlu koşullarından dolayı bireylerin ya da toplumların göç etmelerinin farklı sebepleri vardır. Doğal, ekonomik, siyasi ve sosyal nedenlerden ötürü tarih boyunca birçok göç olayı yaşanmıştır. Kuraklık, sel, heyelan, deprem gibi doğal sebeplerden ötürü insanlar yaşadıkları yerleri terk etmişlerdir. Tarımsal üretimden, doğal kaynaklardan, iş imkanlarından ve ekonomik gelişmeden yoksun olan bölgeler ve ülkeler çok fazla sayıda göç vermiştir. Öte yandan savaşlar, baskılar, iç çatışmalar, darbeler gibi siyasi nedenlerden dolayı göç eden veya sürgün edilen birçok insan bulunmaktadır. Aynı zamanda yaşam standartlarını yükseltmek için özellikle eğitim ve sağlık amaçlı göçler de sosyal nedenler ile gerçekleşen göçlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ TEORİLERİ

2. GÖÇ TEORİLERİNE KISA BİR BAKIŞ

Göç teorileri; farklı disiplinler tarafından göç hareketlerinin neden-sonuçlarını, yapısını, göç öncesinde ve sonrasında karşılaşılan koşulları, göçmenlerin statüleri, kaynak ve hedef ülkelerin toplumsal durumu açısından incelenmekte ve göç olgusunun daha anlaşılabilir olması için önemli bakış açıları kazandırmaktadır. Sinha ve Ataullah (1987); göç kanunları, fizik kanunları gibi katı, kesin değildir. Göç kuramları ile ilgili yapılan çalışmalara odaklanan de Haas (2008); on dokuzuncu yüzyılda göç hareketleri ve nüfus ile ilgili ilk teoriler ortaya çıkarken yirminci yüzyılda da bu konuda çeşitli teorik bakış açıları geliştirildiğini söylemiştir. Aynı zamanda bu teorilerin birbirlerinden ayrı olarak geliştirildiğini ve önemli farklılıklar içerdiğini de ifade etmiştir.

Teorisyenler, göç teorilerini erken dönem göç teorileri ve çağdaş dönem göç teorileri olarak ikiye ayırarak açıklamış ve göç teorileri genellikle göçmenlerin cinsiyetleri, etnik kimlikleri, kişisel özellikleri, göç edilen yerin ekonomik koşulları, uzaklığı ve idari durumu, göç edilen yerde kalınan süre ve benzeri unsurları içermektedir. Bu unsurlara yönelik oluşturdukları hipotezler ile mikro veya makro bir yaklaşım benimsemişlerdir (Özcan, 2017: 187).

Sanayileşme ile birlikte İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iş gücü eksikliği sosyal bilimler alanında uluslararası göç araştırmalarının daha fazla artmasına neden olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda E. G. Ravenstein'in araştırmaları ile erken dönem göç çalışmaları başlamıştır. E. G. Ravenstein'in 1885 ve 1889 yıllarında yayımlanan "*The Laws of Migration*" ("*Göç Kanunları*") adlı iki ayrı makalesi ile göç teorilerinin temeli atılmıştır.

Meyers (2000); göç teorilerini 6 yaklaşım içerisinde incelemiş ve bu yaklaşımların güçlü ve güçsüz yönlerini belirtmek adına Ulusal Yaklaşım, İç Politika Yaklaşımı, Marksist, Realist, Liberalist, Kurumsallık adı altında incelemiştir. Göç teorileri Kumpikaite ve Zickute (2012) tarafından yeni göç teorileri, uluslararası hareket teorileri, neo-klasik göç teorileri, mekan-zamansal geçiş teorileri itici ve çekici faktörler bağlamında ortaya koyulmuştur.

2.1. Temel Teoriler

2.1.1. Ravenstein ve Göç Kanunları

Erken dönem teori ve analizlerine önemli katkıda bulunan ilk bilim insanları sırasıyla Thomas R. Malthus, William Farr ve Earnst G. Ravenstein'dır. Ancak William Farr'ın göç konusunda "kesin bir kanun olamayacağı" düşüncesini yanlışlamak için çalışmalarına başlayan ve kendi ifadesiyle göç akımlarıyla ilgili kanunlar oluşturan ilk isim E. G. Ravenstein olmuştur (Özcan, 2017: 188).

Ravenstein, 1885 ve 1889 yıllarında yayımladığı *Göç Kanunları (The Laws of Migration)* başlıklı iki makalesinde yedi maddelik bir göç kanunu önermiştir. Ravenstein'in göç kanununun maddeleri şunlardır:

- **Göç ve Mesafe:** Göçmenler ekseriyetle kısa mesafeli yerlere göç etme eğilimi gösterirler. Bu kısa mesafeli göç, göç dalgaları oluşturabilmektedir. Daha fazla göçmeni istihdam edebilecek büyük sanayi ve ticaret merkezleri de göç dalgaları ile karşılaşmaktadır. Ravenstein'a göre gelişen bölgelerde iş imkanlarının fazla olması göçün boyutlarını belirlemektedir.
- **Göç ve Basamakları:** Sanayi ve ticaretin geliştiği kentlerde ekonomik fırsatlar hızla artmaktadır. Kırsal bölgelerde yaşayan bireyler gelişmiş kentlere göç etmektedirler. Kırsal bölgelerde oluşan boşlukları uzak bölgelerden gelen göçmenler doldurmaktadır. Uzak bölgelerde meydana gelen seyrelme ise o bölgelere daha yakın yerlerden gelen göçmenler tarafından doldurulmaktadır.
- **Yayıma ve Emme Süreci:** Ravenstein'a göre bireyler sadece göç etmek istedikleri için yer değiştirmezler. Göçmenlerin en büyük amacı, kentteki ekonomik fırsatların getirisinden pay almaktır. Kentte bulunan yüksek

getiriden pay alma arzusu yayılma sürecini ifade etmektedir. Hızla gelişen sanayinin talep ettiği iş gücü, göç ile giderilmektedir. Böylece göç gelişmiş sanayi merkezleri tarafından emilmektedir. Yayılma ve emme süreçleri birbirini destekler niteliktedir.

- **Göç Zincirleri:** Ravenstein göçün zamanla zincirleme olarak geliştiğini ve göç alan yerlerin göç de verdiğini belirtmektedir. Göç dalgası başka bir göç dalgasını ortaya çıkarmaktadır.
- **Doğrudan Göç:** Beşinci kanun olarak doğrudan, uzun mesafeli ve basamaksız bir göç türü ifade edilir. Bireyler basamaksız bir şekilde uzun mesafeli olan gelişmiş kentlere doğrudan göç ederler. İlk beş göç kanununda iki göç modeli mevcuttur. Birinci modelde, göç basamaklı kısa mesafeli ve zincirleme gerçekleşir. İkinci modelde ise göç basamaksız, uzun mesafeli ve dolaysız gerçekleşir. İki modelin de ortak noktası göçün gelişmiş sanayi ve ticaret kentlerine doğru olmasıdır.
- **Kır Kent Yerleşimcileri Farkı:** Ravenstein'ın bu kanununa göre şehirde ikamet edenler, kırsalda ikamet edenlerden daha az göç etme eğiliminde olurlar. Şehirde gerçekleşen göçler, şehirde bulunan yerleşiklerin göç etme ihtimalini çok fazla etkilememektedir. Ancak kırsal bölgede olan göçler, kırsalda bulunan yerleşiklerin göç etme ihtimalini çok fazla etkilemektedir.
- **Kadın Erkek Farkı:** Bu kanuna göre kadınlar, erkeklere oranla daha fazla göç etme eğilimindedirler. Kadınların iç göçler ve kısa mesafeli göçlerde erkeklerden daha fazla göç etme eğilimine sahip olduğunu belirtmiştir (Adıgüzel, 2018: 23).

2.1.2. Samuel A. Stouffer ve Kesişen Fırsatlar Teorisi

Samuel A. Stouffer, Ravenstein'dan sonra 1940 yılında "*Kesişen Fırsatlar*" isimli çalışmasında göçü, hareketlilik ve mesafe arasındaki ilişki kapsamında ele almıştır. Kesişen Fırsatlar Teorisi olarak adlandırılan teorisine göre, Ravenstein'ın söylediğinin aksine hareketlilik ve mesafe arasında zorunlu bir ilişki yoktur. Stouffer teorisinde göç ile mesafe arasında bir ilişki olmadığını varsaymış ve kesişen fırsatlar teorisini ortaya atmıştır. Göç eden bireylerin sayısı, bireylerin hedeflerine vardıkları

yerdeki fırsatların sayısı ile doğrudan orantılıdır. Ancak kesişen fırsatların sayısı ile ters orantılıdır. Diğer bir varsayım ise göçmenlerin sayısı hedefteki fırsatların artış oranı ile doğru orantılı olmasıdır (Akyıldız, 2016: 136). Hipotezi; göçmenlerin sayısı, gittikleri yerlerdeki fırsatların sayısı ile doğru orantılıyken kesişen fırsatların sayısı ile ters orantılı olduğu şeklindedir. Hipotez, göç ile fırsatlar arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu durumda bir yerde fırsatlar veya ekonomik imkanlar arttığı ölçüde orada göçmen sayısı da artacaktır.

2.1.3. Everett Lee ve Göç Teorisi

Everett Lee 1966 yılında yazmış olduğu "*Bir Göç Teorisi*" (*A Theory of Migration*) başlıklı makalesi ile yeni bir göç teorisi olan itme-çekme teorisini geliştirmiştir. Lee'nin teorisine göre bireyler göç ederken itici-çekici faktörlerden etkilenecek karar verirler. Lee, makalesinde Ravenstein'in çalışmasına atıfta bulunarak neredeyse üç çeyrek yüzyıl boyunca Ravenstein'dan alıntılar yapılmış ve birçok göç çalışması yapılmasına rağmen çok az sayıda genel bir teori geliştirildiğini söylemiştir. Ravenstein'ı eleştirerek yıllardır yapılan çalışmaların önemli derecede farklılıklar göstermediğini vurgulamıştır. Çalışmaların çoğunda genel olarak yaş, cinsiyet, ırk, eğitim seviyesi gibi göçmenlerin demografik yapısına odaklandıklarını ve eksikliğin göçün yoğunluğu ve sebepleri olduğunu belirtmiştir.

Her göçün süresine ve zor olup olmasına bakılmaksızın bir başlangıç noktası vardır. Her göç aynı zamanda başlangıç yeri ve gidilecek yer arasında araya giren engeller setinden oluşmakta ve her zaman araya giren engeller içerisinde hareket mesafesi bulunmaktadır. Lee'ye göre göç olgusunun sürecinde ve göçmenlerin göç kararını almalarında etkili olan dört temel faktör şunlardır: 1. Menşe yer ile ilgili faktörler, 2. Gidilecek yer ile ilgili faktörler, 3. Araya giren engeller, 4. Bireysel faktörler (Lee, 1966: 50). İtme-çekme teorisinin temel unsurları olan bu maddelerin itici ve çekici yanları esas alınır.

2.1.4. William Petersen ve Beş Göç Tipolojisi

İtme çekme faktörleriyle ilgilenen William Petersen 1958 yılında yayımlanmış olduğu "*Göçün Genel Tipolojisi*" (*A General Typology of Migration*) adlı

makalesinde, göçü ilkel, zorunlu, yönlendirilmiş, serbest ve kitlesel olmak üzere beş kategoride ele almaktadır. Her bir kategoride yenilikçi (innovating) ve muhafazakar (conservative) olarak iki tür göç ayrımı yapılmıştır. Petersen için göçmenler mevcut yaşam standardını korumak için yer değiştirdiğinde muhafazakar göçü gerçekleştirirken yaşam standartlarını iyileştirmek için hareket ettiklerinde yenilikçi göç eylemini gerçekleştirirler. Petersen çalışmasına "Eğer bütün insanlar "doğası gereği" göçmense neden bazıları göç ederken bazıları göç etmiyor?" sorusu ile başlamıştır (Petersen, 1958: 258). Petersen'in göç tipolojisi sıralandığında bunlar;

- **İlkel (Primitive) Göçler:** Göçebe toplulukların dönemlik göçlerini de kapsayan göç türüdür. Aynı zamanda heyelan, kuraklık, sel gibi doğal sebeplerden dolayı oluşan göçlerdir (Adıgüzel, 2018: 27).
- **Zorunlu (Forced) ve Yönlendirilmiş Göç:** İkinci göç tipinde zorunlu göç ve üçüncü göç tipinde yönlendirilmiş göç, göçmenlerin göç edip etmemeyi tercih etme iradelerine ve güçlerine sahip oldukları durumdur (Çağlayan, 2006: 75).
- **Serbest (Free) Göç:** Bu göç türünün sayılan diğer iki göç türünden farkı göçmen göç kararını kendisi vermektedir. Emek göçü bu duruma örnek verilebilir (Adıgüzel, 2018: 27).
- **Kitlesel (Mass) Göç:** Hedef ülkedeki göçmenler buldukları ülkenin avantajlarını kaynak ülkelerindeki yakınlarına anlatırlar. Böylece zincirleme bir göç dalgası başlatarak kitlesel göçe neden olurlar (Adıgüzel, 2018: 27).

2.2. Ekonomik Temelli Göç Teorileri

2.2.1. Neo-Klasik Göç Teorisi

Neo-klasik göç teorisi beklenen net getiri, rasyonel beklentiler, fayda maksimizasyonu, faktör hareketliliği ve ücret farklılıkları gibi birtakım ilkelere dayanmaktadır. Neo-klasik göç teorisi çağdaş göç teorilerinin başlangıç noktası olarak görülmüş ve göç olgusuna hem makro hem de mikro açıdan yaklaşmıştır. Uluslararası göç, makro yaklaşıma göre emeğin arz ve talebinde ortaya çıkan coğrafi

farklılıklardan meydana gelmektedir. Mikro yaklaşıma göre ise göç kararında bireysel tercihler belirleyicidir. Bireyler rasyonel davranarak fayda maliyet analizi yaparlar. Ekonomik kalkınma dönemi içerisinde gerçekleşen göç hareketlerini açıklamak için Lewis (1954), Todaro (1969) ve Harris ve Todaro (1970) tarafından birçok çalışma geliştirilmiştir. Bu çalışmalarda göçün nedeninin ülkeler veya bölgelerdeki iş gücü yapısının sebep olduğu ücret farklılıklarından meydana geldiği vurgulanmıştır (Arango, 2000: 285).

2.2.2. Neo-Klasik Makroekonomi Göç Teorisi

Lewis (1954), Ranis ve Fei (1961), uluslararası göçü makroekonomik perspektifte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kapsamında iş gücü piyasası dengesizliği sorunu olarak ele alır. Buna göre zengin ve yoksul ülkeler arasındaki iş gücü arzı ve talebinde ücret dengesizlikleri bulunmaktadır. Bu nedenle emek ve sermaye miktarlarında faktör donanım farklılıkları görülmektedir. Yoksul ülkelerde sermayeye kıyasla emek arzı çok fazla olduğu için ücretler düşüktür. Bunun aksine zengin ülkelerde emeğe göre bol miktarda sermaye bulunduğu için ücretler yüksektir. Dolayısıyla yoksul ülkelere zengin ülkelere göç hareketi gerçekleşmektedir. Bu durum sonucunda yoksul ülkelerde emek arzının azalması ile ücretler artarken zengin ülkelerde iş gücü arzının artması ile ücretler düşmektedir. Uzun dönemde göç alıp verme iş gücü maliyetlerini yansıtan uluslararası bir denge ücret oranını ortaya çıkarır. Göç akışının yönü değiştiğinde, uluslararası denge ücret oranına ulaşılır (Robinson, 2005: 5).

2.2.3. Neo-Klasik Mikroekonomi Göç Teorisi

Mikroekonomi bakış açısı, beşeri sermaye teorisi kapsamında bireysel tercihleri vurgulamaktadır. Uluslararası göçü öncelikle gelişmiş ülkeler için incelemektedir. Chicago İktisat Okulu'nun gelişmiş ülkelerin göç ve bütünleşme politikaları üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bu okulda sunulan "Beşeri Sermaye Modeli", göç olgusunu, beşeri sermayeye yatırım yapma şekli, olarak tanımlamaktadır. Uluslararası göç kararları, göçün riskini alan bireyler tarafından alınmaktadır. Beşeri sermaye mikroekonomi modeli, bireylerin rasyonel aktörler

olduğunu ifade etmektedir. Beşeri sermayelerinin en çok takdir edildiği ülkelere göçü gerçekleştirirler. Ancak göç etmeden önce bireyler kendi ülkelerindeki ve gitmek istedikleri ülkedeki beşeri sermaye veriminin net değerini hesaplayacaklardır (Robinson, 2005: 5).

2.2.4. Yeni Ekonomi Teoremi

Oded Stark tarafından 1990'lı yıllarda geliştirilen teoriye göre göç kararı, kolektif bir aile kararıdır. Göç kararları sadece bireyler tarafından alınmaktan ziyade aile ve hane halkı tarafından alınır. Bireyler göç etmeden önce kendi referans grupları içinde bireyler arası gelir karşılaştırması yaparlar. Bu kıyaslamalar görelî yoksunluk, görelî tatmin ya da psikolojik bedeller, psikolojik yararlar sağlar. Bireyler aynı referans grubu içinde göç eder ya da tamamen referans grubunu değiştirir. Yoksunluğu yüksek olan bir birey yoksunluğu daha az olan bir bireyle kıyaslandığında, göç etme eğilimi daha fazla olmaktadır. Bu nedenle gelir eşitsizliği daha yüksek olan bir grubun yoksunluk düzeyi de yüksektir. Aynı zamanda bu grupta göç oranı çok yüksektir. Bazı bireyler göç ettiğinde, göç etmeyenlerin hissettiği yoksunluk oranı da değişecektir. Bireylerin algıladıkları görelî yoksunluğa göre göç davranışlarının değişmesi ve bireylerin beceri seviyelerine göre göç davranışlarının ayrılması beklenir. Aynı zamanda göç kararı göç eden ve göç etmeyen grup tarafından birlikte alınarak kazançlar aralarında paylaşılır. Ayrıca, bu yaklaşım göç teorisini bireysel bağımsızlıktan (doğaya karşı optimizasyon) karşılıklı bağımlılığa (diğerine karşı optimizasyon) çevirmiştir. Göç, hesaplanmış bir strateji olarak değerlendirilir (Stark ve Bloom, 1985: 174).

Yeni Ekonomi Teoremi göçün üç finansal faktörden kaynaklandığını belirtmektedir. Bunlar sırasıyla;

1. Diğergamlık: Aileye bağından ötürü kişinin kendi çıkarı dışında ailesinin çıkarlarını da gözetmesi ve bu çıkarlar neticesinde göç kararı almasıdır.
2. Güvence: Gelir şoklarına karşı geride kalan ailenin insani ve sosyal gelişimini korumak.
3. Yatırım: Göç planının bir parçası olarak bireyin hayatı boyunca anavatanda gerçekleştirmeye çalıştığı varlık birikimi (Robinson, 2005: 7).

2.2.5. Michael J. Piore ve İkili Emek Piyasası Teorisi

İkili (ikiye bölünmüş) Emek Piyasası Hipotezi 1979 yılında Micheal J. Piore tarafından öne sürülmüştür. Piore'nin temel argümanı, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki büyük ölçekli göçün, gelişmiş bölgelerde bulunan iş fırsatlarının yapısı ve çalıştıkları bölgede doğan ve yetişen işçilerin motivasyonuna ilişkin olarak göçmen işçilerin özel motivasyonu bağlamında anlaşılması gerektiğidir (Piore, 1986: 24). Bu nedenle kurama göre uluslararası göç hareketi modern sanayi toplumlarındaki iş gücü talebinden ve istihdam açığından kaynaklanır. Kuramın öncülerinden Piore (1979)'ye göre uluslararası emek göçü gelişmiş ülkelerin sürekli iş gücü talebinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Göç hareketleri, hedef ülkelerin düşük ücretli iş gücü ihtiyaçlarından doğmaktadır. Bu nedenle iş gücü piyasası birinci sektör ve ikinci sektör olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci sektörde sermaye yoğun işler yerli işçiler tarafından yapılmaktadır. İşleri vasıflı, üst düzey bilgi ve deneyime sahip olan çalışanlar yapar ve bu çalışanlar sosyal güvence, sigorta, toplu sözleşme ve sendika haklarına sahiptir. İkinci sektörde ise emek yoğun işler çoğunlukla göçmen işçiler tarafından yapılmaktadır. İşler vasıfsız işçiler tarafından yapılır ve bu işçiler istikrarsız ve vasıfsız işlerde çalıştırılır. İşçiler aynı zamanda sosyal güvence, sigorta ve diğer haklardan yoksundur. Ayrıca, işçiler vasıfsız oldukları için düşük ücretler ile kötü çalışma koşullarında çalışmak durumundadır. İş gücü piyasası, ikili yapıya sahip olduğu için "bölünmüş iş gücü piyasası" ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yaşayan yerli işçiler ikinci sektördeki vasıfsız işleri beğenmedikleri için bu işlere rağbet etmezler. Vasıfsız işlerde işçi talebi fazla olduğunda göçmen işçiler bu boşluğu doldurmaktadır. Örneğin; Amerika'ya göç eden Meksikalı göçmenler yerlilerin rağbet etmedikleri işlerde, özellikle inşaat sektöründe çalışmaktadırlar. Aynı durum Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenler için de geçerlidir.

2.3. Sosyo-Kültürel Göç Teorileri

2.3.1. Dengeli Büyüme Teorisi

Denge Kuramı'na göre göç olgusu, olumlu nüfus hareketi ve iş gücü transferi yoluyla bölgeler arasında denge oluşmasını sağlamaktadır. Gelişmemiş bölgelerden

gelişmiş bölgelere doğru oluşan göç akışı iş gücü transferi oluşturmaktadır. Dolayısıyla az gelişmiş veya gelişmemiş bölgelerde üretim artışı ve iş gücü talebi oluşacaktır. Böylece, göç oranı düşecektir. Bu duruma göre tekrarlanan göç akışları, bölgeler arasında nüfus dengesi oluşturacaktır. Göç, dengesizlikleri gidererek kalkınma sürecinin yolunu açmıştır. Modernleşme Okulu'nun W.A. Lewis, Lerner, Todaro gibi önde gelen temsilcileri; Denge Kuramı'nı nüfus, üretim ve sosyo-kültürel bütünleşme açılarından haklı çıkarmalarına rağmen 1960'lı yıllardan sonra kuram eleştirilmiştir. Geliştirilen yaklaşımlarla gelişmiş ülkelerde denge sağlanmıştır. Ancak az gelişmiş ya da gelişmemiş ülkelerde göçün dengesizliklere neden olduğu öne sürülmüştür (Çakır, 2011: 135).

Dengeli Büyüme Teorisi, itici-çekici güçler sınıflandırmasını uluslararası iş gücü göçlerine yansıtmaktadır. Teoriyi destekleyenler kaynak ve hedef ülke arasındaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişim farklılıkları üzerinde durmaktadır. İki ülke grubu arasındaki iktisadi büyüme, gelir (ücret), eğilim, sermaye birikimi, istihdam piyasalarının yapısal özellikleri gibi farklılık kategorilerinin iş gücü göçüne yol açtığı vurgulanmaktadır. Teoriye göre göç alan ülke gibi göç veren ülkenin de iş gücü göçünden kazançlı çıkacağı varsayılmaktadır. Göç, kaynak ülke için yararlı bir unsurdur. Dolayısıyla, Dengeli Büyüme Teorisi'nin diğer bir adı da Modernleşme Teorisi'dir (Gezgin, 1991: 36).

2.3.2. Merkez-Çevre (Dünya Sistemi) Teoremi

Dünya sistemleri teorisi, 1970'li yıllarda Wallerstein, Amin, Galtung, Castle ve Kosack tarafından ortaya atılmıştır. 1980'li yıllarda Castles, Sassen ve Portes gibi akademisyenler tarafından geliştirilmiştir. Bu görüş, "merkez-çevre" ilişkileri ya da "gelişmiş-az gelişmiş" ülkeler arasındaki çıkara ve sömürüye dayanan ilişkileri vurgulayan bir yaklaşımdır. Bu teori göçün modernleşme ve gelişmeyi sağlamadığını ifade etmektedir. Gelişmiş ülkeler, göç yoluyla gelişmekte olan ülkelerin iş gücü kaynaklarını kullanmaktadır. Böylelikle, göçmen işçi gönderen ülkelerin sosyo-ekonomik gelişimleri zarar görmektedir (Güllüpinar, 2012: 67). Merkez-çevre teorisyenleri, Denge Kuramı'nı tümüyle reddetmişlerdir. Teorisyenlere göre denge ve ikili kuramın yerini dengesizlik ve tekçi görüş almaktadır. Merkezlerden çevreye

olan sermaye akışı, dengesizliğin kaynağıdır. Onlara göre göç olgusu, çevre ülkeleri yoksullaştırır ve çevre ülkelerin kaynaklarını tüketir (Çakır, 2011: 136).

Wallerstein'a göre uluslararası göçün kökeni, 16. yüzyıldan beri gelişen dünya pazarıdır. Teoriye göre merkezde bulunan kapitalist ağlar, kapitalist olmayan toplumlara nüfuz etmeye başlayınca çevre ülkedeki bireyler göç ederler. Dolayısıyla merkez-çevre teoreminde çevre ülkelere ait olan hammadde ve iş gücü kapitalist merkez ülkeler tarafından kontrol edilir. Merkez ülkelerde işçi açığı çevre ülkelerden karşılanmaktadır. Bu durum sömürgecilik olgusuyla ilişkilidir (Güllüpnar, 2012: 67). Bu kurama göre göç, kapitalist gelişim sürecinin kaçınılmaz bir parçasıdır. Merkez ülkeler çevre ülkelerin kaynaklarını ele geçirdikçe, göç dalgaları devam edecektir.

2.3.3. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Teoremi

Göçmen ilişkiler ağı, göç edilen bölgedeki kişiler arasındaki bağlantıları içerir. Bu bağlantılar eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında oluşan ortak köken, akrabalık ve dostluk bağlarından oluşur. İlişkiler ağı teorisi aynı zamanda göçün zaman ve mekân etkisinin boyutları ile ilgilenmektedir. Önce göç eden kişi sonradan göç eden kişiye çeşitli deneyimlerini aktarır ve sonradan göç eden kişi de yeni göç eden kişilere farklı konularda yardım eder. Döngüsel bir durum olan göçmen ilişkiler ağı sonucunda göç hareketleri artış göstermektedir. Kurdukları sosyal ağlar sayesinde uluslararası göçe bağlı olarak maliyet ve risk düşmektedir.

Crisp (2006); uluslararası sosyal göçmen ağlarının etkilerini ve işleyişlerini dört bölümde incelemiştir. İlk olarak bu ağlar, muhtemel sığınmacılar için önemli bir bilgi kaynağı görevi görür. Bu bilgi kaynağı, göçmenlerin hedef ülkeye nasıl gideceğine ve giriş koşulları, iltica prosedürleri ve sosyal yardımların yanı sıra gözaltına alınma ve sınır dışı edilme gibi konulara yöneliktir. İkinci olarak göçmen ağları, bir kişinin düşük veya orta gelirli bir ülkeyi terk etmesi ve refah seviyesi yüksek bir bölgede sığınma talebinde bulunması için gereken mali kaynakları harekete geçirmenin bir yolunu sağlar. Üçüncü olarak uluslararası göçmen ağları, özellikle düzensiz göçmen hareketinde bireylerin dünyanın bir yerinden diğerine geçmesi için gerekli organizasyon altyapısını sağlayabilir. Diğer bir deyişle yasa dışı göçü artırır ve yasa dışı göçün organizasyonuna zemin oluştururlar. Son olarak

bilgi, kaynak ve organizasyon altyapısına ek olarak, uluslararası sosyal ağlar, sığınmacılara ve düzensiz göçmenlere son varış yerlerine vardıklarında geçim ve destek özellikle de istihdam sağlar.

2.3.4. Göç Sistemleri Teoremi

Mabogunje (1970) tarafından geliştirilen göç sistemleri kuramı, iki veya daha fazla ülkenin karşılıklı göçmen değişimiyle bir göç sistemi ya da ilişkiler zinciri oluşturmasıdır. Kurama göre uluslararası göç, sömürgeci ülkeler ile bu ülkelerin geçmişteki sömürgeleri arasında doğar. Göçten önce ülkeler arasında var olan bu ilişki göç hareketlerini ortaya çıkarır. Bu kuram aynı zamanda göç olgusuna ekonomik ve politik temelli olarak yaklaşır ve ülkeler arasındaki coğrafi yakınlıktan ziyade siyasal ve ekonomik ilişkiler daha önemlidir. Siyasal ve ekonomik ilişkilerin ön plana çıkması sömürgecinin yolunu açmıştır. Bu nedenle kaynak ülke ve hedef ülke arasındaki ilişkiler kolonyal döneme ve kolonyal ilişkilere dayanır. Örneğin; Fransa ve Batı Afrika, İngiltere ve Hindistan, İspanya ve Latin Amerika, Rusya ve Balkan ülkeleri arasında sömürge dönemi kaynaklı göç hareketleri oluşmuştur.

Göç sistemleri teorisi göç akışlarının kaynak ve hedef ülke arasındaki mikro ve makro ilişkilerden kaynaklandığını ifade etmektedir. Göç alan ve veren ülkelerin mikro ve makro yapılarında çeşitli değişiklikler bulunmaktadır. Mikro yapılar, göçmenlerin davranış ve kendi aralarındaki etkileşim ağını gösterirken makro yapılar kurumsal unsurları göstermektedir. Faist'e göre göç sistemleri teorisi, dünya sistemleri teorisi ile ağ teorisi arasında bir geçiş teorisidir (Adıgüzel, 2018: 33).

2.4. Yeni Göç Teorileri

2.4.1. Kurumsal Teori

Guilomoto ve Sandron tarafından ortaya atılan kurumsal teori, göçmenlerin gittikleri yerlerde karşılaştıkları sorunları ele alan bir yaklaşımdır. Gelişen göçmen ağlarıyla birlikte maliyetlerin ve risklerin düşmesi daha çok insanın göç etmesini teşvik etmiştir. Ancak göçmenler hedef ülkelere vardıklarında birtakım yasal engeller ile karşı karşıya kalmaktadır.

Sermaye zengini ülkelere göç eden ve iş arayan göçmenler ve bu ülkelerdeki sınırlı vizeler arasında bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Bu dengesizliği gidermek adına özel kuruluşlar ve gönüllü organizasyonlar talebi karşılamak için harekete geçer. Kar amacı güden ve kar amacı gütmeyen kurumlar bu sorunlara çözüm bulabilmektedir. Kar amacı güden kuruluşlar, yasa dışı yollarla ve karaborsa işlerle yüksek kar sağlamayı amaç edinirken kar amacı gütmeyen kuruluşlar yasal ve belgesiz göçmenlere yönelik davranışları iyileştirmek ve haklarını icra etmek için hizmet vermektedir (Massey vd., 1993: 450).

2.4.2. Wolpert'in Göç Teoremi

1965 yılında Wolpert tarafından geliştirilen davranışsal model, bireylerin göç etme kararlarının davranışsal olduğunu öne sürmektedir. Ayrımsal göç davranışının potansiyel yararlılığını göstermek Wolpert'in hedeflerinden biridir. Buna göre göçün davranışsal merkezi kavramları üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; 1) Yer yararlılığı kavramı, 2) Arama davranışına alan teorisi yaklaşımı, 3) Eşik oluşturmada yaşam döngüsü yaklaşımıdır (Wolpert, 1965: 161).

Wolpert'in stres eşiği modeline göre bireylerin göç kararı ex-ante (tahmin edilen - beklenen) özelliği taşımaktadır. Çünkü göç kararı ex-post (vuku bulan) özelliğe göre alınmamaktadır. Yani burada bireyler göç hareketini gerçekleştirip gerçekleştirilmemelerini rasyonel beklenen kararlarına göre karar verirler. Kararlarını gerçekleştiren son kararlarına göre almazlar. Bireyler belirli fayda eşik düzeylerine sahiplerdir. Bireyler fayda eşiğinden yararlanarak hangi bölgeye veya ülkeye göç edeceklerini karşılaştırırlar. Bilgi, bireylerin kişisel eylem alanlarında sahip oldukları öznel ve eksik bilgiye dayanır. Bu nedenle rasyonellik sınırlıdır (Hagen-Zanker, 2008: 10).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇMEN SAYISI İLE GELİR, KAYIT DIŞI EKONOMİ VE PARA TRANSFERLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER ÜZERİNE ODAKLANAN ÇALIŞMALAR

3. LİTERATÜR ÖZETİ

Küreselleşme ve sanayileşme ile birlikte iş gücüne olan talep göç eden bireylerin sayısında artışa neden olmuştur. Göç eden bireyler artan iş gücü talebini karŐımlarken bir yandan da buldukları bölgelerin refahını artırabilmektedirler. Aynı zamanda göç ettikleri ölkelerde kazandıkları paraları kendi ölkelerinde bulunan ailelerine göndererek ölkelerinin gelirlerine katkı da sağlayabilmektedirler. Son yıllarda göçmen sayısındaki artışlar ölkelerin sadece ekonomik boyutunu değil sosyal, politik, teknolojik ve kültürel boyutlarını da deđiŐirmiŐtir. Dolayısıyla göç olgusu giderek daha çok ilgi odağı haline gelmiŐ ve göç, gelir, kayıt dışı ekonomi ve para transferlerini inceleyen kapsamlı bir literatür ortaya çıkmıştır.

Amerika, İngiltere ve Kanada baŐta olmak üzere birçok Avrupa ölkesinin yüksek vasıflı göçmenleri kabul etmeleri, orta ve düşük vasıflı göçmenleri vatandaşlıklarına almak istememeleri göç ile ilgili yapılan çalışmalara farklı bir boyut kazandırmıŐtır. Örneğin; göçmenlerin vasıfları üzerine odaklanan çalışmalardan Walz (1993); çalışmasında kaynak öлкеye ve ev sahibi öлкеye gerçekteŐen göçün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemiştir. Beşeri sermaye oluşum sürecinde nitelikli ve niteliksiz göçmen türlerini ayrıŐtırmayı amaçlayan ve göçün uzun dönem etkilerini değerlendiren analizinde, belli koşullar altında göç hem kaynak ölkenin hem de ev sahibi ölkenin büyüme oranını artırmaktadır. Göçmenlerin göreceli yetenekleri, kaynak ve ev sahibi öлке arasındaki emek hareketlerinin uzun dönem etkileri açısından temel unsur oluŐurmaktadır. Chen (2006); uluslararası göçün kaynak ölkenin ekonomik büyümesi üzerindeki

etkisini Amerika ve Filipinler için stokastik dinamik modelleme yöntemiyle incelemiştir. Model kamu ve özel okul sistemleri arasındaki ayrımları ve endojen doğurganlık kararlarını açıklamaktadır. Göç olasılığı doğurganlık kararlarını ve okul harcamalarını etkileyeceği için ekonomik büyümenin büyük ölçüde uluslararası göçe bağlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yüksek nitelikli çalışanların göçüne ilişkin kısıtlamaların gevşetilmesi kısa vadede büyümeye olumlu yansırken uzun vadede kaynak ülkenin ekonomik büyümesine zarar verebileceğini açıklamaktadır. Kaynak ülkenin ekonomik büyüme hızı, devlet okullarında okuyan öğrencilerden ziyade özel okullarda eğitim alan öğrencilerin göç olasılığına daha duyarlı olacağı ifade edilmiştir. Fougère, Harvey, ve Rainville (2011); yüksek nitelikli çalışanların sayısındaki artışın Kanada'nın ekonomisi ve refahı açısından etkilerinin hangi yönde olduğunu gözlemlemiştir. Dinamik Hesaplanabilir Genel Denge Modelini kullanarak 2006 yılından 2050 yılına kadar olan reel gelir, kişi başına düşen reel gelir, fiziki sermaye stoku, kişi başına düşen fiziki sermaye stoku, etkin iş gücü arzı, yüksek, orta ve düşük nitelikli çalışanların ücret oranlarını hesaplamışlardır. Sonuçları yüksek nitelikli göçmenlerin sayısındaki artışın üretken kapasite ve emek verimliliğini artıracak fakat kişi başına düşen reel geliri azaltabileceğini göstermektedir. Bunun sebebi ise düşük vasıflı çalışanlar ile kıyaslandığında yüksek vasıflı çalışanların eğitimde çok fazla zaman harcayarak düşük birikim oranı ve iş gücü katılım oranına sahip olmalarıdır. Di Maria ve Lazarova (2012); vasıflı göçün beşeri sermaye oluşumu ve ekonomik büyümeye olası etkilerini belirleyebilmek adına 130 kaynak ülke için 1990 ve 2000 yılları dahilinde oluşturulmuş veriler ile Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi ve Enstrümantal Değişkenler (IV) Yöntemi yardımıyla gelişmekte olan ülkeler kapsamında tahminledikleri ekonometrik model sonucunda, göç oranının hem beşeri sermaye seviyesi hem de bileşimi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu saptamışlardır. Aynı zamanda bu konuda hem kaybedenler hem de kazananlar bulunurken vasıflı göçün bir sonucu olarak nüfusun yaklaşık %70'inde daha düşük büyüme kaydedilmektedir. Ayrıca, teknolojik gelişmişliğin düşük olduğu ülkelerde kayıpların yoğun olduğunu belirtmişlerdir. Kahanec ve Zimmermann (2014); gelişmiş ülkelerdeki nitelikli iş gücü payı ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi ve iş gücündeki yabancı payı ile nitelikli iş gücü payı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1992 ve 2003 yılları dahilinde

29 OECD üyesi ülkeyi Sıradan En Küçük Kareler ve Rassal Etkiler Yöntemleri yardımıyla incelediği analizinde, nitelikli eğitime sahip iş gücünün gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna varmışlardır. Nitelikli iş gücü ile eşitsizlik arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır. İş gücü içerisindeki yabancıların payı arttıkça nitelikli iş gücü payının arttığını ve aralarında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu gözlemlemişlerdir. Fratesi ve Percoco (2014); 1980 ve 2001 yılları arasında İtalya'nın bölgelerini kapsayan çalışmalarında Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi ve Enstrümantal Değişkenler (IV) Yöntemi ile göç alan bölgeler için beşeri sermaye göçünün daha yüksek oranda bölgesel büyümeye yol açıp açmadığını ve bu göç akışının kişi başına düşen gelirin bir fonksiyonu olup olmadığını incelemişlerdir. Sonuçlar hem göç hem de beşeri sermaye kazancının işsizlik oranları ve ücretlerdeki farklılıklara duyarlı olurken kuzey bölgelerinin daha düşük işsizlik oranı ve mezunları işe almak için daha istekli bir iş gücü piyasasına sahip olması güney bölgelerinden daha fazla göç aldıklarını göstermektedir. Dolayısıyla nitelikli işçi çekebilen kuzey bölgelerinde büyüme oranı daha yüksektir. Bu durumda, göç veren güney bölgelerinin beşeri sermayesinin yoksullaşmasıyla birlikte bölgesel büyümeleri zarar görmüştür. Tipayalai (2020); çalışmasında göçmenlerin vasıf seviyelerinin Tayland'ın bölgesel ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini test etmiştir. Tayland'ın yedi bölgesini 2003 ve 2015 yıllarını kapsayan panel veri analiz yöntemi ile incelemiş olup, fiziki sermaye, yerli çalışanlar, yüksek vasıflı göçmen çalışanlar ve düşük vasıflı göçmen çalışanları bağımsız değişken olarak kullanmıştır. Havuzlanmış En Küçük Kareler, Rassal Etkiler ve Sabit Etkiler Modellerinden yararlanılmıştır. Sabit Etkiler Modeli neticesinde, yüksek vasıflı göçmenlerin seviyesindeki %10 artışa kıyasla ekonomik büyüme yaklaşık %0.8-0.9 artmaktadır. Bu nedenle yüksek vasıflı göçmen akışının Tayland'ın bölgesel ekonomik büyümesi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Kişi başına düşen GSYH, ekonomik büyüme ve refah üzerine odaklanan çalışmalardan Dolado, Gorla, ve Ichino (1994); göç ve beşeri sermaye açısından genişletilmiş Solow büyüme modeli kapsamında 1960 ve 1985 yılları arasında 23 OECD ülkesindeki göçün etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada göçün nüfus artışının kaynağı olmasına rağmen ev sahibi ülkenin doğal nüfus artışı, kişi başına çıktı ve büyümeyi negatif etkilemediğini belirtmişlerdir. Bu durumun nedenini ise

göçmenlerin göç ettikleri ülkelere beşeri sermaye birikimlerini de getirmiş olmalarına bağlamaktadırlar. Göçmenlerin beşeri sermayelerinin yüksek olmasından dolayı negatif bir etki oluşmamaktadır. Genel anlamda yüksek eğitim düzeyine sahip olan göçmenler oldukça yüksek beşeri sermayeye sahip olduğu için ev sahibi ülkede bulunan halk kadar nitelikli olduklarını saptamışlardır. Bu nedenle göçün ekonomik büyümeye etkisinin beşeri sermaye düzeyine bağlı olduğunu tespit etmişlerdir. Lundborg ve Segerstrom (2000); kuzey ve güney ülkeleri açısından Kalite Merdivenleri Endojen Büyüme Modelini kullanarak göç kotalarının büyüme ve refah üzerindeki etkilerini test etmişlerdir. Model göç kotaları, fayda büyüme oranları, fayda seviyesi ve refah üzerine odaklanmaktadır. Göç, yoksul ve ücretlerin düşük olduğu güney ülkelerinden kuzey ülkelere gerçekleşmektedir. Çalışmanın sonucunda kuzeydeki yüksek göç kotaları, hem kuzeydeki hem de güneydeki işçilerin fayda büyüme oranlarını artırmaktadır. Göç kotaları aynı zamanda kuzeydeki işçilerin gerçek ücretlerini, statik fayda seviyesini ve refahını düşürmüştür. Genel anlamda göçmen kotalarının kazananları göçmenler ve güneyde kalan işçilerdir. Ayrıca, kuzey ve güney ülkeleri arasındaki yapısal politika veya kamu politikası farklılıkları, fayda büyüme oranlarında herhangi bir farklılık oluşturmamaktadır. Kamu politikası veya yapısal farklılıklar, ülkeler arasında fayda seviyelerinde farklılıklar oluşturur ancak fayda büyüme oranlarında farklılıklar oluşturmaz. Huber ve Tondl (2012); göçmen sayısının Avrupa bölgelerindeki işsizlik, kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla ve emek verimliliği üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Ekonometrik analizlerinde 27 Avrupa Birliği üyesi ülkeyi 2000 ve 2007 yıllarını kapsayan Genelleştirilmiş Momentler Metodu yardımıyla tüm göçmenleri içeren, iç ve dış göçmenlerin ayrımı, sadece ülkelere gelen göç bölgeleri ve sadece ülkelere dışarıya giden göç bölgeleri olarak çalışmalarını dört şekilde ele almışlardır. Analiz bulgularına göre ülkelere gelen göçmen sayısındaki %1 artış; kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasılayı (GSYİH) kısa dönemde %0.02 uzun dönemde %0.44, emek verimliliğini kısa dönemde %0.03 uzun dönemde %0.20 artırmaktadır. Kang ve Kim (2012); hem kaynak hem de hedef ülkelere dayanarak göçün heterojen etkilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini 1960 ve 2000 yılları arasında oluşturdukları veriler ile Dinamik Sistem-GMM tahmincisi ve Çekim Modeli Metodunu kullanarak analiz etmişlerdir. Gelişmiş ülkelere gelen göçmenlerin, ev

sahibi ülkelerin ekonomik büyümesini olumlu açıdan etkilediğini; gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere göç akışının olması gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler kıyaslandığında göçün büyümeyi artırıcı etkisinin gelişmekte olan ülkelerde önemli ölçüde daha büyük olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Bu durumu gelişmiş ülkelere gelen göçmenlerin teknoloji ve kurumlar hakkında ileri düzey bilgi birikimlerini gelişmekte olan ülkelere beraberinde getirmelerine bağlamışlardır. Boubtane, Coulibaly, ve Rault (2013); ülkenin aldığı göç ile o ülkedeki işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki nedenselliği Panel Granger Nedensellik yöntemleri çerçevesinde incelemiştir. 1980 ve 2005 dönemine ait veriler ile 22 OECD ülkesi için sonuçlar göç işsizliğe neden olmazken sadece Portekiz'de işsizlik göçe negatif şekilde sebep olduğunu göstermektedir. Ayrıca, herhangi bir ülkede göç büyümeye neden olmazken Fransa, İzlanda, Norveç ve İngiltere'de büyüme göçe pozitif bir şekilde sebep olmaktadır. Muysken ve Ziesemer (2013); ampirik analizlerinde Hollanda için geçici göçün istihdama, ücretlere ve kişi başına GSYH'ye kalıcı olumlu katkı sağlayarak yaşlanma sorununu azaltmaya yardımcı olup olmadığı test etmişlerdir. 1973 ve 2009 dönemini kapsayan çalışmalarında Vektör Hata Düzeltme Modelini kullanarak elde ettikleri bulgularda, göçmenler yerel nüfusla beraber iş gücüne katıldıkları sürece geçici göçün bile istihdama, ücretlere ve kişi başına GSYH'ye pozitif ve uzun vadeli katkı sağlayarak yaşlanma sorununu hafifletmeye yardımcı olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca, göçmen politikası kapsamında sadece göçmen sayısına değil, aynı zamanda göçmenlerin beceri yapısına uygun şekilde istihdam edilmesine dikkat edilmesi yaşlanma sorununu azaltmak için son derece önemli olduğu belirtilmiştir. Bashier ve Siam (2014); misafir çalışanların Ürdün'ün ekonomik büyümesine artırıcı etkilerinin olup olmadığını analiz edebilmek adına, 1980 ve 2012 yılları kapsamında Tam Uyarlanmış En Küçük Kareler tahmincisini kullanarak fiziki sermaye, yerli çalışanlar ve yabancı istihdamı bağımsız değişkenler olarak modele dahil etmişlerdir. Analiz neticesinde, fiziki sermaye ve yerli çalışanların ekonomik büyümeye pozitif ve anlamlı etkisi bulunurken misafir çalışanların büyümeye pozitif ve anlamsız bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Boubtane, Coulibaly, ve d'Albis (2015); Fransa'ya olan kalıcı göç ve Fransa'nın makro ekonomik performansına yönelik kişi başına düşen GSYH ve işsizlik oranını ampirik olarak test edebilmek adına, 1994 ve 2008 yılları dahilinde aylık veriler ile

Vektör Otoregresif Model tahmin yöntemini kullanmışlardır. Göçmenleri toplam göçmen oranı, genç göçmen, kadın göçmen, erkek göçmen, göçmen çalışan ve göçmen aile oranları şeklinde değerlendirmişlerdir. Göçmen oranının Fransa'daki kişi başına düşen GSYH üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu ve genç göçmenlerin oranının kişi başına düşen GSYH üzerinde önemli derecede pozitif ve anlamlı bir etki oluşturduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Diğer yandan hem kadın hem de erkek göçmenlerin pozitif bir etkisi bulunduğunu ve aile göçünün geliri pozitif bir şekilde etkilerken işsizlik oranını azalttığını saptamışlardır. Boubtane, Dumont, ve Rault (2016); göçün etkisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini belirleyebilmek adına 22 OECD ülkesi için 1986 ve 2006 yılları dahilinde oluşturulmuş veri setine göçmenlerin eğitim seviyelerini ve insan sermayelerini dahil ettikleri ve Genelleştirilmiş Momentler Metodu yardımıyla tahmin edilen ekonometrik model sonucunda, göçmenlerin insan sermayesinin kişi başına düşen GSYH üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı zamanda göçmen sayısındaki artışların verimliliğin büyümesi üzerinde olumlu bir etkisi bulunmaktadır. Ayrıca, göç sayısının büyüme etkisi, çok sıkı göç politikalarına sahip ülkelerde küçük olduğunu göstermiştir. Jaumotte, Koloskova, ve Saxena (2016); gelişmiş Avrupa ülkelerine ait veriler ile göçün uzun dönem etkisi ile kişi başına düşen GSYH arasında nasıl bir ilişki olduğunu gözlemlemişlerdir. Ekonometrik modele göçmen payı, toplam yetişkin nüfus, yüksek ve orta vasıflı nüfus payı ve ticaret açıklığı gibi değişkenleri dahil ederek Ortega ve Peri (2014)'yi takip etmiş ve Enstrümantal Değişkenler analiz yöntemini 1980 ve 2010 yılları dahilinde kullanmışlardır. Göçmen sayısındaki artışlar hem kişi başına düşen GSYH'i hem de verimliliği artırırken, yüksek ve düşük nitelikli göçmenler nüfusun becerilerini tamamlayarak katkıda buldukları sonucuna ulaşmışlardır. Uzun dönemde yetişkin nüfus içindeki göçmen payındaki %1 artış kişi başına düşen GSYH'i %2'ye kadar artırdığı sonucunu saptamışlardır. Söz konusu değişkenler ile kişi başı gelir arasında pozitif bir ilişkiye rastlanmıştır. Bove ve Elia (2017); kültürel çeşitliliğin ekonomik büyümeye olan etkisini 135 ülkeyi kapsayan çalışmalarında 1960 ve 2010 yılları arasında Sıradan En Küçük Kareler regresyon modeli ve İki Aşamalı En Küçük Kareler regresyon modeli yardımıyla incelemişlerdir. Fraksiyonelizasyon ve kutuplaşma indekslerinin kişi başına düşen reel gayfisafi yurt içi hasıla üzerinde

belirgin pozitif bir etkisi bulunmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri kıyaslayarak gelişmekte olan ülkelerde kültürel çeşitliliğin etkisinin daha tutarlı olduğunu saptamışlardır. Kültürel heterojenlik, doğum yeri fraksiyonelizasyonu (göç nedeniyle doğum yeri kırılımı) ve kutuplaşma indeksleri, büyük zaman periyotlarında GSYH büyüme oranı üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Fraksiyonelizasyonun büyümesindeki %1 puanlık artış gelişmekte olan ülkelerdeki kişi başına düşen çıktıyı yaklaşık %0.1 puan artırmaktadır.

Göçün dinamikleri üzerine odaklanan çalışmalardan Kim ve Cohen (2010); çalışmalarında Genelleştirilmiş Tahmin Denklemi ve Sıradan En Küçük Kareler Tahmincisi panel veri analiz tekniklerini kullanarak 17 hedef, 13 kaynak Batı ülkesinin bulunduğu 1950 ve 2007 yıllarını kapsayan veriler ile uluslararası göç akışının belirleyicilerini gözlemlemiştir. Demografik, coğrafi ve sosyal bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken olan göçmenlerin sayısı arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Demografik değişkenler kaynak ve hedef ülkenin nüfusu ve bebek ölüm oranıyken coğrafi değişkenler hedef ülkenin kara alanı ve başkentleri arasındaki mesafedir. Sosyal değişkenler ise kara ile çevrili olmak, ortak bir sınıra sahip olmak, aynı resmi dile sahip olmak, bir azınlık dilini paylaşmak ve sömürge bağlantılarıdır. Bulgulara göre göç vermede sosyal ve tarihsel değişkenler daha az etkiliyken demografik ve coğrafi değişkenler en etkili olan değişkenlerdir. Diğer taraftan göç almada en etkili değişkenler hedef ülkenin kökeni ve popülasyonu, bebek ölüm hızı oranı ve başkentler arasındaki mesafedir. Hem kaynak hem de hedef ülkede kentleşmenin göçü artırdığı saptanmıştır. Hedef ülkenin genç nüfus yapısı daha düşük göç alımıyla ilişkiliyken kaynak ülkenin genç nüfus yapısı yüksek göç vermeyle ilişkili olduğu bulunmuştur. Karayla çevrili olmak, aynı dili konuşmak, azınlık dilini paylaşmak, sömürge bağlantıları da uluslararası göç üzerinde istatistiksel olarak anlamlı fakat niceliksel olarak daha küçük etkilere sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Martin (2016); çalışmasında düşük ve yüksek vasıflı göçmen işçilerin Amerika ve Meksika arasındaki serbest ticaret anlaşmasından sonra oluşturdukları etkileri para havaleleri kapsamında incelemiştir. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) sonrasında Meksika'dan Amerika'ya göç akışı başlamıştır. Bu durum *Göç Kamburluğu* olarak adlandırılmaktadır. İki ülke arasında ticaretin daha da serbest hale gelmesi Amerika'da bir *Göç Kamburluğu*

oluşturmuştur. Özellikle Meksika'da yaşayan düşük vasıflı işçiler legal veya illegal şekilde Amerika'ya göç ederek tarım, inşaat ve hizmetler sektöründe çalışmaya başlamıştır. Serbest ticaretin gelişmesiyle birlikte göç eden yüksek vasıflı çalışanların sayısı da artmıştır. Dolayısıyla, Meksika'ya gönderilen para transferleri de artış göstermiştir. Aynı zamanda gönderilen transferler bazı aile üyesi Meksikalıların göç etmelerine engel olmuştur. Diğer yandan, transferlerin göç kamburluğuna yol açabilecek hızlı değişimlere yönelik ticareti ve yatırımı güçlendirdiğini belirtmiştir.

Göç ile kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalardan Marcelli (2004); Kaliforniya için ruhsatsız Meksika göçmenliği, günlük işçilik ve diğer düşük ücretli kayıt dışı istihdam unsurlarına odaklanmıştır. 1990, 1994-96 ve 1997-99 yıllarını kapsayan çalışmada kayıt dışı istihdam değişkeni için ankete dayalı veriler kullanmıştır. Lojistik Regresyon Analizi Yöntemi ile 15 bireysel demografik değişken ve 7 bölgesel ve kurumsal değişken oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular 1990'larda Kaliforniya'da düşük ücretli kayıt dışı istihdam düzeyinin iş gücünü %17'den %14'e düşürdüğünü göstermektedir. Aynı zamanda kayıt dışı çalışanların; erkek, daha genç, beyaz olmayan, yabancı uyruklu olma ve Kişisel Hizmet ve Tarım sektörlerinde istihdam edilme olasılıkları daha yüksektir. Ayrıca, daha az nüfusa sahip ve yüksek ev satın alma oranına sahip daha düşük gelirli bir bölgede ikamet eden Kaliforniyalıların kayıt dışı çalışma olasılığı daha yüksektir. Bohn ve Owens (2012); Amerika için Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi ile 2001-2007 yıllarını kapsayan çalışmalarında göç ve kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Kayıt dışı ekonomi verilerini toplam iş gücü sayısı ile resmi istihdam sayıları arasındaki fark yöntemini kullanarak elde etmişlerdir. Amerika'da kayıt dışı işlerin inşaat ve peyzaj sektörlerinde düşük vasıflı erkek çalışanlar tarafından oluşturulduğunu saptamışlardır. Ayrıca, göçmenlerin inşaat sektöründe düşük ücretler ile kayıt dışı istihdam edildiğini tespit etmişlerdir. Düşük vasıflı erkek göçmenlerin yoğun olduğu eyaletlerde ise peyzaj sektöründe kayıt dışı istihdam düzeyinin daha yüksek olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Düşük vasıflı kadın göçmenler çocuk bakıcılığı, kat hizmetleri ve evde sağlık bakımı gibi işlerde kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir. Bosch ve Farré (2013); 2000-2009 dönemini kapsayan çalışmalarında İspanya için göç ve göçmen afları ile kayıt dışı ekonomi

arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi ve Enstrümantal Değişkenler (IV) Yöntemi uygulayarak kayıt dışı ekonomi için iş gücü anketi ile sosyal güvenlik kayıtları arasındaki farkı temsili değişken olarak kullanmışlardır. Bulgulara göre göçmen akışı ile kayıt dışı ekonomi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi'ne göre bir bölgedeki göçmenlerin payındaki %10 puanlık artış, kayıt dışı ekonomiyi %3 puan artırırken Enstrümantal Değişkenler (IV) Yöntemi'ne göre %8 puan artırmaktadır. Ayrıca, 2005 yılında uygulanan göçmen afları, yasal olmayan yabancı stokunu azaltırken göçmen akışı ve kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişkiyi etkilememiştir. Bracco ve Onnis (2015); İtalya'daki göçmenler ile kayıt dışı ekonomi arasındaki bağlantıyı ve bu bağlantı üzerindeki göçmen aflarının etkisini gözlemlemişlerdir. İtalya için Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi ve Enstrümantal Değişkenler (IV) Yöntemi yardımıyla 1995-2006 yılları arasında çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Göçmenlerin kayıt dışı ekonomi üzerinde pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ancak, 2002 yılından sonra uygulanan göçmen aflarının bu bağlantıyı önemli ölçüde zayıflattığını saptamışlardır. Araştırmalarında kayıt dışı ekonomi verileri için birkaç farklı yöntem kullanmışlardır. Ankete dayalı olan resmi Düzensiz İş Oranı, Düzensizlik Endeksi'ni ve kendi hesapladıkları GSYH'nin payı olarak kaçırılan vergi matrahının değeri ve toplam vergi matrahının bir payı olarak kaçırılan vergi matrahının değerini kullanmışlardır. Düzensizlik Endeksi bulgularına göre göçmen nüfusunda %1'lik bir artış, vergi kaçırma eğiliminde %0.4'lük bir artışa yol açmaktadır. Aynı zamanda göçmen nüfusunun %1 artması kayıt dışı ekonominin toplam payında %5'lik bir artışa neden olurken Düzensiz İş Oranı'nda %7 artışa neden olmuştur. Cretan, Chirita, ve Gherghina (2019); 22 Avrupa Birliği üyesi ülke için yasal göçmenler ile kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişkiyi 2008-2015 yılları arasında gözlemlemişlerdir. Panel data analizi gerçekleştirdikleri araştırmalarında göçmenler ile kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişkide tek veya çift yönlü nedenselliğin olup olmadığını test etmişlerdir. Sonuçlara göre kayıt dışı ekonominin büyüklüğü ile yasal göçmenler arasında çift yönlü bir ilişkinin olduğu vurgulanmıştır. Uzun dönem göçmen payının %1 artması kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü %0.039 azaltmaktadır. Kayıt dışı ekonominin büyüklüğü %1 arttığında uzun dönem göçmen payı %2.13 düşmektedir.

Göçmenlere ait uluslararası para transferleri üzerine odaklanan çalışmalardan Adams Jr (2009); gelişmekte olan ülkelerin uluslararası para havalelerini farklı seviyelerde almasının sebeplerini araştırmıştır. Dolayısıyla, para havalelerinin belirleyicilerini incelemek için döviz kurları, faiz oranları, yoksulluk ve göçmenlerin yetenek bileşimi gibi değişkenleri kullanmıştır. 76 gelişmekte olan ülkeyi 1995 ve 2001 yılları arasında Enstrümantal Değişkenler (IV) Yöntemi yardımıyla analiz etmiştir. Sonuçlar göçmenlerin yetenek bileşimlerinin, havalelerin oranını belirlemede oldukça önemli olduğunu göstermiştir. Yüksek vasıflı göçmenler gönderen ülkeler, düşük vasıflı göçmenler gönderen ülkelere göre kişi başına daha az para transferi almaktadır. Yüksek vasıflı göçmenler ülkelere daha az para gönderirken düşük vasıflı göçmenler daha fazla para gönderir. Bunun nedeni, yüksek vasıflı göçmenlerin ülkelere geri dönme eğiliminde bulunmaması ve aile üyelerini ev sahibi ülkeye getirme istekleridir. Düşük vasıflı göçmenler ise göçlerinin geçici olduğunu düşündükleri için ülkelere geri dönmeyi istemişlerdir. Ayrıca, emek gönderen bir ülkedeki yoksulluk düzeyi, alınan işçi dövizlerinin düzeyi üzerinde olumlu bir etkiye sahip değildir. Cooray (2012); Güney Asya'da bulunan Hindistan, Sri Lanka, Pakistan, Bangladeş, Nepal ve Maldivler için Sabit Etkiler Modeli, Rassal Etkiler Modeli ve Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi yardımıyla 1970 ve 2008 yılları arasında göçmen para transferlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Para transferlerinin ülkelerin ekonomik büyümesi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğunu saptamıştır. Göçmen para havalelerinin ekonomik büyüme üzerindeki anlamlı ve pozitif etkileşimli etkisi, eğitim ve finans sektörünün gelişimi yoluyla tespit edilmektedir. Bulgular orta öğretime kayıt ve kişi başına sermayenin finans sektörünün gelişimi için önemli olup, bir toplumun finansal okuryazarlık düzeyinin ve altyapıya yatırımının ekonomik büyüme için önemli ön koşullar olduğunu göstermektedir. Azam (2015); çalışan göçmenlerin ülkelere gönderdikleri para havaleleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Bangladeş, Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka ülkeleri için 1976 ve 2012 dönemini kapsayan yıllık zaman serisi verileri ile Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi yardımıyla ülkelerin her birini ayrı şekilde değerlendirmiştir. Para havaleleri ve büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkiye rastlanmış olup, kontrol değişkenler olan doğrudan yabancı yatırımlar, ticaret açıklığı ve altyapının da

büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etki oluşturduğunu saptamıştır. Diğer ülkelere kıyasla Hindistan'a gönderilen para havalelerindeki artış büyümeyle daha fazla artırmaktadır. Javed, Burdey, ve Parvez (2016); beyin göçü, para havaleleri, teknoloji ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri 2000 ve 2014 yıllarını kapsayan veri seti ile beyin göçü yapılan Hindistan, Nepal ve Pakistan için araştırmışlardır. Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler tahmin yöntemlerini kullanarak elde ettikleri analiz sonuçlarına göre para havalelerinde meydana gelen %1 artış kişi başına düşen geliri %0.13 artırırken beyin göçünde meydana gelen %1 artış kişi başına düşen geliri %0.23 artırmaktadır. Ayrıca, tüm açıklayıcı değişkenler ile bağımlı değişken arasında pozitif bir ilişki olduğu ifade edilmektedir. Ogunwale (2016); 1981 ve 2012 dönemini kapsayan zaman serisi verileri ile Genişletilmiş Dickey-Fuller testi, Johansen Eşbütünleşme testi ve İki Aşamalı En Küçük Kareler tekniklerini kullanarak para transferlerinin ve ekonomik büyümenin Nijerya'daki yoksulluk üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Göçmenlere ait para transferleri, tüketim ve ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki oluşturmaktadır. Reel GSYH ise anlamlı bir şekilde tüketimi yaklaşık %2.3 azaltmaktadır. Çalışma sonuçları göçmen dövizlerinin, geniş tabanlı kalkınma çabalarının değerli bir tamamlayıcısı olduğunu ve yoksulluk ve ekonomik büyüme üzerinde paradoksal bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca, Nijerya hükümetinin ülkeye daha fazla döviz girişi sağlamak ve yeni yatırımcılara uygun ortam hazırlamak için yolsuzlukla mücadele etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Adeyemi vd. (2018); nitelikli bireylerin az gelişmiş Afrika ülkelerinden gelişmiş ülkelere göç etmesiyle ortaya çıkan beyin göçü kavramına odaklandıkları çalışmalarında, Nijerya, Etiyopya ve Kenya ülkeleri için 1970 ve 2017 yılları kapsamında beyin göçü, göçmen kotası, para havaleleri, beşeri sermaye gelişimi ve altyapı bağımsız değişkenlerinin reel milli gelir üzerindeki etkisini ADF Birim Kök Test, Johansen Eşbütünleşme Analizi ve Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemleri yardımıyla test etmişlerdir. Analiz neticesinde, beyin göçü ve para havalelerindeki artışlar milli geliri azaltırken, göçmen kotası ve beşeri sermaye gelişimindeki artışların milli geliri artırdığını tespit etmişlerdir.

Ulusal literatürde yer alan göç ve gelir ile ilgili çalışmalardan Bozdağ ve Atan (2009); Türk işçilerin AB üyesi sekiz ülkenin (Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hollanda, Norveç ve İsveç) milli gelirlerine olan katkılarını

incelemek adına 1995 ve 2006 yılları arasında Veri Zarflama Analizi (VZA), Potansiyel İyileştirmeler Analizi (PIA) ve Malmquist Endeksi (ME) yardımıyla üç aşamada gerçekleşen sonuçlar elde etmişlerdir. Çalışmada, Türk iş gücünün bu ekonomilere olan katkısı, yerli ve diğer yabancı iş gücü ve sermaye gibi diğer önemli üretim faktörlerinin katkıları karşılaştırılmıştır. Toplam iş gücü ve sermaye faktörlerinin üretime olan katkılarını inceledikleri birinci aşamada, İsveç ve Norveç etkinlikleri en yüksek olan ülkelerdir. Yerli ve yabancı emek olarak ikiye ayrılan toplam iş gücü faktörünün analiz edildiği ikinci aşamada, Finlandiya da en etkin ülkeler arasına katılmıştır. Üçüncü aşamada ise Türk vatandaşı olan emek, diğer yabancı ülke vatandaşı emek ve ülkenin yerli emeği olarak üçe ayrılan toplam iş gücü faktörü analiz edilmiştir. Bu aşamada ikinci aşamada etkin olan ülkeler dışında etkin olan ülkelere rastlayamamışlardır. Ayrıca, Türk iş gücünün toplam iş gücü içerisindeki oranı yıldan yıla azalmasına rağmen Avrupa ülkelerinin iktisadi etkinliğine olan katkısının yüksek bir üretim faktörü olduğunu ve bu katkının yıldan yıla arttığını ifade etmişlerdir. Sevinç, Bozkurt, Künü, ve Sevinç (2016); Türkiye'nin de dahil olduğu gelişmekte olan 18 ülke için panel veri analizine dayalı 1962 ve 2012 dönemine ait beş yıllık ortalama verilerle ekonomik büyüme ve göç arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre Cezayir, Botsvana, Çin, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Paraguay ve Peru'da ekonomik büyüme ile göç arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişkiye rastlanırken Belize, Kosta Rika, Gabon, İran, Meksika ve Türkiye gibi diğer ülkelerde ise ekonomik büyüme ve göç arasındaki ilişkinin yönü negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, ülkeler arasındaki göçün niteliği (kalifiye veya kalifiye olmayan emek gücünün göç etmesi) belli olmamakla birlikte, panelin tümünde ve genel olarak araştırılan ülkelerin büyük bir çoğunluğunda (18 ülkenin 13'ünde) ekonomik büyüme ve göç arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Göv ve Dürrü (2017); seçilmiş 7 OECD üyesi ülkeyi 2000 ve 2016 dönemi yıllık verileri Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen panel nedensellik testi yardımıyla ekonomik büyüme ve göç olgusu arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bulgulara göre göçten GSYH'ye olmak üzere göç ve GSYH arasında tek yönlü bir panel Granger nedensellik ilişkisi varken GSYH'den göçe olmak üzere GSYH ve göç arasında bir nedensellik ilişkisi yoktur. Bu nedenle göçün GSYH'yi etkilediği ifade edilmiştir.

Kartal ve Öztürk (2018); Türkiye, İran, Irak ve Suriye'de yaşanan politik istikrarsızlık olaylarını, göç hareketlerini ve ekonomik ilişkilerini Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi ile 1996 ve 2016 yılları dahilinde analiz etmişlerdir. Panel veri analizi sonucunda, ülkeye göçmen girişinde meydana gelen %1'lik artış ekonomik büyümeyi %0.021 artırırken ülkeden göçmen çıkışında meydana gelen %1'lik artış büyümeyi %0.49 azaltmaktadır. Politik istikrarda oluşan %1'lik artış ise büyümeyi %0.98 artırmaktadır. Hedef ülkelere olan göç akışları neticesinde büyümenin olumlu etkilenmesi göçmenlerin beşeri sermaye birikimlerini de beraber getirmelerine bağlanmıştır. Öte yandan, kaynak ülkelerde göç çıkışlarının yaşanması beşeri sermayenin azalmasından dolayı büyümeyi olumsuz etkileyebilmektedir. Politik istikrarın sağlanması, karar vericilerin yatırım kararlarını olumlu yönde etkileyerek ekonomik büyümenin artmasına yol açabilmektedir. Bayraktar ve Özyılmaz (2019); Türkiye'de 26 alt bölgeden oluşan Düzey-2 bölgeleri için iç göçlerin ekonomik büyüme üzerinde artırıcı etkilere sahip olup olmadığını analiz edebilmek adına 2008 ve 2017 yılları arasında meydana gelen net göç hızı, yüksel okul veya fakülte mezunu oranı, reel kamu harcamaları, istihdam oranı ve dışa açıklık bağımsız değişkenlerinin reel gayrisafi katma değere olan etkisini incelemişlerdir. Havuzlanmış En Küçük Kareler, Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler Modelleri ile elde edilen bulgular iç göçlerin ekonomik büyümeyi artırdığını göstermiştir. Engin ve Konuk (2020); uluslararası göçün Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisini işsizlik ve ekonomik büyüme açısından değerlendirerek ADF Birim Kök Testi ve Johansen Eşbütünleşme Analizi yardımıyla 1995 ve 2019 dönemi verileri ile elde ettikleri sonuçlarda, hem uluslararası göç ve işsizlik hem de uluslararası göç ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli pozitif bir ilişkiye rastlamışlardır. Diğer bir ifadeyle, göç oranındaki artışlar hem işsizliği hem de ekonomik büyümeyi artırdığını tespit etmişlerdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇÜN KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GELİR VE KAYIT DIŞI EKONOMİYE ETKİLERİ

4.1. Araştırmanın Amacı

Küreselleşme, teknolojik gelişmeler, doğal afetler, savaşlar ve iç çatışmalar göç eden bireylerin sayısını hızla artırmaktadır. Bu durumu psikolojik açıdan değerlendirmek gerekirse yoksulluk içerisinde yaşayan, özellikle savaşların ve doğal afetlerin yıkıcı etkisine maruz kalan bireyler içgüdüsel olarak daha yüksek yaşam kalitesine sahip ülkelere göç etme eğilimindedir. Bu eğilim aynı zamanda az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere yaşayan yüksek düzeyde eğitim almış bireylerde de bulunmaktadır. Bu durumun tersi düşünüldüğünde, gelişmiş ülkelere az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere göç eden bireyler de bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelere uluslararası şirketlerde çalışan üst düzey yöneticiler iş amaçlı bu ülkelere göç gerçekleştirirken diğer göçmenler doktora ya da yüksek lisans eğitimlerini tamamladıktan sonra veya emekli olduktan sonra özvatana kesin dönüş gerçekleştirirler. Göçmen sayısının hızla artmasıyla ortaya çıkan sorunlar özellikle göçün ekonomik etkilerini araştıran çalışmaların sayısında artışa neden olmuştur. Literatür özetinde de belirtmiş olduğumuz üzere, göçmenler ile kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla, ekonomik büyüme, para transferleri ve kayıt dışı ekonomiyi inceleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. İlgili literatürden farklı olarak bu araştırmanın amacı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere giden göçmenlerin kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla ve kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisini gözlemleyerek elde edilen bulguları kıyaslamaktır. Daha açık bir ifadeyle ifade etmek gerekirse, bu çalışmada aşağıdaki dört soruya yanıt aranacaktır.

1. Ülke grubundan (gelişmiş veya gelişmekte olan) bağımsız olarak, göçmenlerin kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasılası üzerinde etkisi var mıdır?
2. Göçmenlerin kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasılası üzerinde etkisi gelişmiş ve gelişmekte olan ülke grupları arasında farklılık gösterir mi?
3. Yine ülke grubundan bağımsız olarak göçmenlerin kayıt dışı ekonomi üzerinde etkisi var mıdır?
4. Göçmenlerin kayıt dışı ekonomiye etkisi ülke grubuna göre homojen midir?

4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Gelişmiş ve gelişmekte olan hedef ülkelere göç gerçekleştiren bireylerin kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla ve kayıt dışı ekonomi üzerinde bir etkisinin var olup olmadığını araştıran bu çalışma, 2000 ve 2019 yılları arasında beş yıllık panel veriler dahilinde 36 gelişmiş ülke ve 59 gelişmekte olan ülkeyi kapsamaktadır. 2019 yılı analize 2020 yılı olarak dahil edilmiştir. Ayrıca, ek bölümünde ülkelerin sınıflandırılması yer almaktadır. Bu ülkelerin seçilme nedeni verilerin bulunmasıdır. Araştırmanın bu dönemle sınırlandırılmasının temel sebebi ise, göçmen stoku verileri 1990 yılından itibaren başlayarak beş yıllık veriler şeklinde mevcut iken kontrol değişken olarak kullanılan kurumsal kalite değişkeninin temsili değişkenine (proxy variable) ancak 1996 yılından itibaren ulaşılabilmesidir. 1996 yılı analize 1995 yılı olarak dahil edilmemiştir. Bunun sebebi 2000 yılından sonra göçü en çok etkileyen faktörler olan küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıdır. Dolayısıyla göçmen sayısının en çok etkilendiği yılları analize dahil etmiş bulunuyoruz.

4.3. Araştırmanın Verisi

Bu çalışmada faydalanılan temel değişkenler bağımlı değişkenler olarak analize dahil edilen satın alma gücü paritesine göre ayarlanmış kişi başına düşen

gayrisafi yurt içi hasıla ve kayıt dışı ekonomi verileri ve bağımsız değişken olarak aldığımız göçmen stoku verisidir. Kontrol değişkenleri olarak ise kurumsal kalite, ortalama eğitim yılı, para transferleri, teknolojik gelişme, nüfus ve brüt sermaye oluşumu değişkenleri kullanılmıştır. Kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla, Penn World Table resmi sitesinden elde edilen satın alma gücü paritesine göre ayarlanmış gayrisafi yurt içi hasılanın yine aynı siteden alınan nüfus verisine bölünmesi ile hesaplanmıştır. Oluşturulan kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla ve nüfus verileri çalışmada yer almıştır. Satın alma gücü paritesine göre ayarlanmış gayrisafi yurt içi hasıla verileri cari dolar türünden oluşturulmuştur. Nüfus verileri, bireylerin ikamet ettikleri ülkelerde resmi kayıtlara göre hesaplanmış olup, kontrol değişkeni olarak kullanılan nüfus milyon cinsindedir. Kayıt dışı ekonomi verileri için toplam nüfus içerisindeki 15 yaş üzeri iş gücüne katılım oranı ve toplam nüfus içerisindeki 15 yaş üzeri istihdam oranı verileri arasındaki fark alınmış olup veriler Dünya Bankası'ndan elde edilmiştir. Kayıt dışı ekonomi için Dünya Bankası'nda mevcut olan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından hazırlanan veriler kullanılmıştır. Kayıt dışı ekonominin hesaplanması konusunda literatürde birçok yöntem mevcuttur. Literatürde hesaplanması çok zor olan yöntemlerin yanı sıra veri eksikliği nedeniyle hesaplanması çok mümkün olmayan yöntemler de bulunmaktadır (Khuong, Shabbir, Sial, ve Khanh, 2021). Dolayısıyla veri eksikliği bulunmayan bir yöntem olarak iş gücüne katılım oranı ile istihdam oranı arasındaki fark yöntemini seçtik (Bohn ve Owens, 2012; Bosch ve Farré, 2013). Göçmen stoku verileri 2000, 2005, 2010, 2015 ve 2019 yılları için sunulmuştur. Kurumsal kalite için temsili değişken (proxy variable) olarak hükümet etkinliği verileri Dünya Bankası'na ait olan Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri (The Worldwide Governance Indicators) resmi web sitesinden temin edilmiştir. Hükümet etkinliği verileri -2.5 ile +2.5 değerleri arasındaki tahminleri yansıtmaktadır. Hükümetlerin performansına ilişkin tahminler -2.5 zayıf (weak) ve +2.5 güçlü (strong) değerleri arasında yer almaktadır. Ortalama eğitim yılı ise 25 yaş ve üzeri kişilerin aldığı ortalama eğitim yılıdır. Para transferleri, kişisel para transferlerini ve çalışanların tazminatlarını içermektedir. Kişisel transferler yerleşik ve yerleşik olmayan bireyler arasındaki tüm cari transferleri kapsamaktadır. Çalışanların tazminatları mevsimlik ve kısa süreli çalışanların (yerleşik olmayan çalışanlar için) gelirlerini ifade etmektedir. Patent başvuru sayıları

yerleşik vatandaşlara ait olan patent başvuru sayılarını ifade etmektedir. Brüt sermaye oluşumu, ekonomideki sabit varlıklara yapılan harcamalar ve stok seviyesindeki net değişikliklerin toplamından oluşmaktadır. Bu çalışmada, göçmen stoku ve ortalama eğitim yılı Birleşmiş Milletler'den alınırken brüt sermaye oluşumu, para transferleri ve teknolojik gelişme için temsili değişken olan patent başvuru sayıları Dünya Bankası'ndan temin edilmiştir. Ayrıca, gelişmiş ülkeler için kukla değişken (dummy variable) oluşturulmuş olup ülke gelişmiş ise sayısal olarak "1" değerini alırken ülke gelişmiş değilse "0" değerini almaktadır. Bütün veriler söz edilen kuruluşların resmi web sayfasından temin edilmiştir. Tablo 1 mevcut çalışmada kullanılan bütün değişkenlere ait özet bilgileri (değişken adları, sembolleri, kısa açıklamaları ve elde edildikleri web sayfalarını) içermektedir.

Tablo 1: Araştırmada Kullanılan Değişkenlere Ait Özet Bilgiler

Değişken Adı	Sembol	Açıklama	Web Sayfaları
Kişi Başına Düşen GSYH	KBG	Gayrisafi yurt içi hasıla nüfus verilerine bölünerek elde edilmiştir.	www.rug.nl
Kayıt Dışı Ekonomi	KDE	İş gücüne katılım oranı ve istihdam oranı arasındaki farkı yansıtmaktadır.	www.worldbank.org
Göçmen Stoku	GS	2000-2019 yılları arası göçmen stokunu ifade etmektedir.	www.un.org
Kurumsal Kalite	KK	Temsili değişken olarak hükümet etkinliği verilerini yansıtmaktadır.	www.worldbank.org
Ortalama Eğitim Yılı	EY	Eğitim yıllarının ortalamasıdır.	www.hdr.undp.org
Para Transferleri	PT	Yerleşik ve yerleşik olmayan bireyler arasında alınan tüm cari transferleri içerir.	www.worldbank.org
Teknolojik Gelişme	TG	Temsili değişken olarak patent başvuru sayılarını yansıtmaktadır.	www.worldbank.org
Nüfus	N	Ülkelerin nüfus verilerini içermektedir.	www.rug.nl

Brüt Sermaye Oluşumu	BS	Cari dolar cinsinden brüt sermaye oluşumunu ifade etmektedir.	www.worldbank.org
Gelişmiş Ülkeler Kuklası	G	Gelişmiş ülkeler "1" değerini alırken gelişmekte olan ülkeler "0" değerini almaktadır.	

4.4. Araştırmanın Yöntemi ve Sonuçları

Göçmen stokunun kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla ve kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisini ölçmek için panel data analizi sabit etkiler modeli çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmış olup, sırasıyla (1), (2), (3) ve (4) ile belirtilen denklemlerden yararlanılmıştır.¹

$$LN(KBG)_{it} = \beta_0 + \beta_1 LN(GS)_{it} + \gamma * X + \delta_t + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$LN(KBG)_{it} = \beta_0 + \beta_1 LN(GS)_{it} + \mu_0 G * LN(GS)_{it} + \gamma * X + \mu_1 G + \delta_t + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

$$KDE_{it} = \beta_0 + \beta_1 LN(GS)_{it} + \gamma * X + \delta_t + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

$$KDE_{it} = \beta_0 + \beta_1 LN(GS)_{it} + \mu_0 G * LN(GS)_{it} + \gamma * X + \mu_1 G + \delta_t + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

Regresyon denklemlerindeki $LN()$ ifadesi doğal logaritma fonksiyonunu temsil etmektedir. Örneğin, $LN(KBG)$ kişi başına düşen Gayrisafi Yurt İçi Hasıla'nın doğal logaritmasına karşılık gelmektedir. X kontrol değişkenlerini belirtmekte olup, kurumsal kalite ve ortalama eğitim yılının orijinal verilerinin orijinal verileri ile para transferleri, teknolojik gelişme, nüfus ve brüt sermaye oluşum verilerinin doğal logaritmik hallerini içerebilmektedir. Sembolsel olarak, X sırasıyla KK , EY , $LN(PT)$, $LN(TG)$, $LN(N)$ ve $LN(BS)$ değişkenlerinden oluşabilmektedir. $Y2005$, $Y2010$, $Y2015$ $Y2019$ ise belirtilen yıllar ile ilgili yıl kukla değişkenlerini temsil etmektedir.

Tablo 2, analize dahil ülkelere ait tanımlayıcı istatistikleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülke grupları için ayrı ayrı sunmaktadır.

¹ Sabit etkiler modeli olduğuna aşağıda belirtileceği üzere Hausman testi ile karar verilmiştir (bkz. Tablo 3).

Tablo 2: Değişkenler İçin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
Gelişmiş Ülkeler İçin Tanımlayıcı İstatistikler					
LN(KBG)	180	10.44	0.45	9.01	11.52
KDE	180	4.56	2.31	1.20	12.99
LN(GS)	180	13.61	1.61	9.67	17.74
KK	180	1.25	0.60	-0.37	2.22
EY	180	11.49	1.35	6.8	14.2
LN(PT)	180	20.89	1.43	15.21	24.01
LN(N)	180	2.18	1.59	-1.27	5.79
LN(TG)	170	6.91	2.39	1.38	12.85
LN(BS)	178	24.63	1.81	20.81	29.13
Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Tanımlayıcı İstatistikler					
LN(KBG)	290	9.22	0.77	7.21	11.26
KDE	295	4.22	2.82	0.09	16.54
LN(GS)	295	12.75	1.78	9.01	16.38
KK	295	-0.10	0.62	-2.27	1.90
EY	293	8.13	2.54	1.2	13.1
LN(PT)	287	20.64	2.19	13.39	25.14
LN(N)	290	2.80	1.75	-1.30	7.26
LN(TG)	233	5.52	2.50	0	14.03
LN(BS)	278	23.49	1.93	19.18	29.45

Tabloya bakıldığında gelişmekte olan ülkelere kıyasla gelişmiş ülkelerde eğitim yılları ve kurumsal kalitenin ortalama, minimum ve maksimum değerleri daha yüksek olduğu görülebilir.

Panel data çoklu regresyon analizinde iyi bilindiği üzere uygun analiz metodunun sabit etkiler mi yoksa rassal etkiler mi olduğuna karar vermek için Hausman testi uygulanmalıdır. Bu test sıfır hipotezinde uygun modelin rassal etkiler modeli olduğu reddedilemez iken bunu uygun modelin sabit etkiler modeli olduğunu reddedemeyen alternatif hipoteze karşı test eder.

- H0: Tercih edilmesi gereken model rassal etkilerdir.
- H1: Tercih edilmesi gereken model sabit etkilerdir.

Tablo 3'teki olasılık değerleri bize hem model 1 ve 2 (kiři başına dūřen gelirin bağımlı değişken olduğu) hem de model 3 ve 4 (kayıt dışı ekonominin bağımlı değişken olduğu) için uygun olanın sabit etkiler model olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, (1), (2), (3) ve (4) nolu spesifikasyonlarla gösterdiğimiz çoklu regresyon analizlerini önceden de belirtmiş olduğumuz üzere sabit etkiler modeline göre yapacağız.

Tablo 3: Hausman Test Sonuçları

Olasılık Değerleri	
Model 1	0.0000
Model 2	0.0000
Model 3	0.0031
Model 4	0.0386

Çalışmamıza konu olan dört soruya ampirik olarak yanıt ararken, toplamda altı adet sabit etkiler regresyon analizi gerçekleştireceğiz. Daha net bir ifadeyle, göçün kiři başına dūřen gelir üzerinde etkisinin olup olmadığına ilişkin ilk soruyu cevaplarırken, Model 1'de belirtmiş olduğumuz regresyon denklemini gelişmiş ve gelişmekte olan ÷lke grupları için ayrı ayrı çalıştıracağız. ÷lke grupları arasındaki muhtemel farkı sorgulayan ikinci soruyu cevaplamak için Model 2'deki regresyon denklemini bütün ÷lkeleri kapsayacak şekilde kullanacağız. Benzer şekilde, göçün kayıt dışı ekonomi üzerindeki potansiyel etkisini araştıran üçüncü soruyu yanıtlamak için Model 3'deki regresyonu her iki ÷lke grubu için ayrı ayrı çalıştıracağız. Göçün kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisinin ÷lke grupları arasındaki muhtemel farkını anlamak için Model 4'deki regresyon denklemini bütün ÷lkeleri kapsayacak şekilde kullanacağız. Bahsi geçen bütün analizlerde Stata 14 ekonometrik analiz paket programı kullanılacaktır.

Tablo 4: Gelişmiş Ülkelerde Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçin Sabit Etkiler Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	(1)	(2)
LN(GS)	-0.075 (0.118)	0.020 (0.053)
KK		0.046 (0.047)
EY		0.008 (0.010)
LN(PT)		0.026** (0.011)
LN(N)		-1.081*** (0.231)
LN(TG)		0.035 (0.028)
LN(BS)		0.264*** (0.041)
Y2005	0.158*** (0.029)	-0.033 (0.023)
Y2010	0.275*** (0.048)	0.045 (0.035)
Y2015	0.358*** (0.066)	0.130*** (0.036)
Y2019	0.482*** (0.081)	0.201*** (0.043)
Gözlem	180	168
R ²	0.648	0.913
Ülke	36	36

Parantez içinde dayanıklı standart hatalar

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 4, farklı kontrol değişkenleri altında, bağımlı değişken olarak kişi başına düşen geliri alan sabit etkiler modelinin sonuçlarını göstermektedir. Kontrol değişkenlerinden bağımsız olarak, göçün kişi başına düşen gelir üzerinde anlamlı bir etkisi gözükmemektedir. Kontrol değişkenlerimizi eklediğimiz durumda da göç ile kişi başına düşen gelir arasında anlamlı bir etki bulunmamaktadır. Diğer tüm değişkenleri sabit varsaydığımız durumda ikinci sütunda ise para transferleri ve brüt sermaye oluşumundaki %1'lik artış sırasıyla kişi başına düşen geliri yaklaşık %0.03 ve %0.26 artırmaktadır. Nüfustaki %1'lik bir artış ise geliri yaklaşık %1.08

azaltmaktadır. Tablo 4 ve bundan sonraki bütün tablolarda yer alan R^2 'ler Gruplar İçi 'leri (R^2 -within) yansıtmaktadır.

Tablo 5: Gelişmekte Olan Ülkelerde Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçin Sabit Etkiler Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	(1)	(2)
LN(GS)	-0.126** (0.052)	-0.021 (0.038)
KK		0.088 (0.068)
EY		-0.048* (0.025)
LN(PT)		0.005 (0.015)
LN(N)		-0.521 (0.352)
LN(TG)		-0.0087 (0.020)
LN(BS)		0.317*** (0.032)
Y2005	0.289*** (0.032)	0.097*** (0.031)
Y2010	0.613*** (0.047)	0.265*** (0.066)
Y2015	0.743*** (0.054)	0.411*** (0.087)
Y2019	0.838*** (0.062)	0.493*** (0.107)
Gözlem	290	222
Ülke	58	52

Parantez içinde dayanıklı standart hatalar

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Gelişmekte olan ülkeler için kişi başına düşen gelir ile göç arasındaki ilişkiyi ele alan sabit etkiler çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 5'te görülmektedir. Kontrol değişkenlerin olmadığı ve diğer tüm değişkenlerin sabit olduğunu varsaydığımız durumda gelişmekte olan ülkelere gelen göçmen sayısı %1 arttığında kişi başına düşen gelir %5'te anlamlı bir şekilde yaklaşık %0.13 azalmaktadır. Diğer yandan, kontrol değişkenlerini eklediğimiz durumda ise göç ile kişi başına düşen

gelir arasında anlamlı bir ilişki mevcut olmadığı gözükmektedir. İkinci sütunda ise ortalama eğitim yılının 1 yıl artması kişi başına düşen geliri %10 anlamlılık düzeyinde yaklaşık olarak %5 düşürmektedir. Brüt sermaye oluşumunda meydana gelen %1'lik artış ise geliri yaklaşık % 0.32 artırmaktadır.

Özet olarak, (1) nolu sabit etkiler regresyon analizini sırasıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ayrı ayrı gerçekleştiren Tablo 4 ve Tablo 5'teki sonuçlar bize göç stokundaki değişikliklerin kontrol değişkenlerini dahil ettiğimiz durumda ne gelişmiş ne de gelişmekte olan ülkeler özelinde kişi başına düşen geliri (anlamlı bir şekilde) etkilemediğini göstermiştir. Yani ilk araştırma sorumuza (Ülke grubundan (gelişmiş veya gelişmekte olan) bağımsız olarak, göçmenlerin kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasılası üzerinde etkisi var mıdır?) olumsuz bir cevap vermiş bulunmaktayız.

İkinci araştırma sorumuza (Göçmenlerin kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasılası üzerinde etkisi gelişmiş ve gelişmekte olan ülke grupları arasında farklılık gösterir mi?) cevap verebilmek için, (2) nolu regresyon analizini gerçekleştirmemiz gerekmektedir. İlgili sonuçlar, Tablo 6'da gözükmektedir.

Panel veri analizi sabit etkiler (SE) yaklaşımı ile oluşturulan regresyon sonuçları aşağıdaki tabloda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri içermektedir. Tablo 4 ve Tablo 5'te olduğu gibi Tablo 6'daki ilk sütun kontrol değişkenlerin eklenmemiş, ikinci sütun da eklenmiş haliyle olan analiz sonuçlarını göstermektedir. Bağımlı değişken kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıladır. Kontrol değişkenlerin olmadığı birinci sütunda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri kapsayan göçmen stoku anlamsız çıkmıştır. Gelişmiş ülkeleri içeren göçmen stoku ise %1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Diğer tüm değişkenler sabit varsayımı adı altında göçmen stoku %1 arttığında gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen gelir gelişmekte olan ülkelere kıyasla negatif yönde yaklaşık %0.28 daha fazla etkilenir. İkinci sütunda ise gelişmekte olan ülkelere kıyasla gelişmiş ülkelerde göçmen stokunun kişi başına düşen gelir üzerinde yaklaşık %0.14 daha fazla negatif etkisi mevcuttur. Yasal ve yasal olmayan şekillerde gelişmiş ülkelere akın eden göçmenlerin bu ülkelerin kişi başına düşen geliri üzerinde daha fazla negatif etkisi bulunmaktadır. Öte yandan, kurumsal kalitede oluşan 1 puanlık artış geliri yaklaşık

Tablo 6: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurt İçi Hasıla İçin Sabit Etkiler Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	(1)	(2)
LN(GS)	-0.071 (0.053)	0.002 (0.036)
G*LN(GS)	-0.280*** (0.103)	-0.137** (0.053)
KK		0.102* (0.053)
EY		-0.022 (0.0171)
LN(PT)		0.018* (0.011)
LN(N)		-0.489** (0.226)
LN(TG)		0.000854 (0.018)
LN(BS)		0.336*** (0.023)
Y2005	0.255*** (0.023)	0.0189 (0.023)
Y2010	0.511*** (0.037)	0.134*** (0.041)
Y2015	0.629*** (0.045)	0.246*** (0.051)
Y2019	0.743*** (0.052)	0.315*** (0.061)
Gözlem	470	390
Ülke	0.670	0.882
	94	88

Parantez içinde dayanıklı standart hatalar

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

%10.2 artırmıştır. Para transferleri %1 arttığında gelir yaklaşık %0.02 artarken nüfusta meydana gelen %1 artış geliri yaklaşık %0.49 azaltmaktadır. Brüt sermaye oluşumundaki % 1 artış ise geliri yaklaşık %0.34 artırmaktadır. Kısaca, sonuçlar göstermektedir ki her ne kadar göçmen stokundaki artış kişi başına düşen geliri etkilemese de iki ülke grubu (gelişmiş ve gelişmekte olan) arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Öyle ki, göçün negatif etkisi gelişmiş ülkelerde gelişmekte olanlara nazaran anlamlı olarak daha fazladır.

Şu ana kadar, göçmen stoku ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi inceledik. Şimdi göçmen stoku ile kayıt dışı ekonomi arasındaki muhtemel ilişkiyi inceleyip, (3) (Yine ülke grubundan bağımsız olarak göçmenlerin kayıt dışı ekonomi üzerinde etkisi var mıdır?) ve (4) (Göçmenlerin kayıt dışı ekonomiye etkisi ülke grubuna göre homojen midir?) nolu araştırma sorularımızı cevaplayacağız.

Aşağıda bulunan Tablo 7, (3) nolu sabit etkiler regresyon analizinin sadece gelişmiş ülkeler üzerindeki sonuçlarını sunmaktadır. Bağımlı değişken kayıt dışı ekonomi olup diğer tüm değişkenleri sabit varsaydığımız durumda gelişmiş ülkelere giden göçmen sayısı %1 arttığında kayıt dışı ekonomi yaklaşık %0.0164 puan artmaktadır. İkinci sütuna göre kurumsal kalitede meydana gelen 1 puan artış kayıt dışı ekonomiyi 1.56 puan azaltmakta ve brüt sermaye oluşumunda meydana gelen %1 artış kayıt dışı ekonomiyi %0.0352 puan azaltmaktadır.

Tablo 7: Gelişmiş Ülkelerde Kayıt Dışı Ekonomi İçin Sabit Etkiler Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	(1)	(2)
LN(GS)	1.639* (0.936)	0.925 (0.777)
KK		-1.556* (0.771)
EY		-0.334 (0.287)
LN(PT)		0.0327 (0.243)
LN(N)		3.930 (3.001)
LN(TG)		0.442 (0.360)
LN(BS)		-3.516*** (0.834)
Y2005	-0.638** (0.312)	1.728*** (0.560)
Y2010	0.273 (0.416)	3.057*** (0.785)
Y2015	-0.330 (0.624)	2.617*** (0.936)
Y2019	-2.271*** (0.691)	1.468 (1.006)
Gözlem	180	168
Ülke	0.246	0.582
	36	36

Parantez içinde dayanıklı standart hatalar

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 8: Gelişmekte Olan Ülkelerde Kayıt Dışı Ekonomi İçin Sabit Etkiler Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	(1)	(2)
LN(GS)	0.260 (0.482)	-0.202 (0.501)
KK		-0.755 (0.820)
EY		-0.387 (0.265)
LN(PT)		0.285 (0.247)
LN(N)		-0.348 (2.416)
LN(TG)		0.390** (0.184)
LN(BS)		-1.121*** (0.380)
Y2005	-0.500** (0.219)	-0.145 (0.483)
Y2010	-0.838** (0.354)	0.328 (0.891)
Y2015	-0.979** (0.390)	0.580 (1.107)
Y2019	-1.071** (0.424)	0.786 (1.274)
Gözlem	295 0.096	222 0.192
Ülke	59	52

Parantez içinde dayanıklı standart hatalar

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 8, (3) nolu sabit etkiler regresyon analizi için gelişmekte olan ülkelerin sonuçlarını göstermektedir. Göç ve kayıt dışı ekonomi arasında anlamlı etki bir görülmemektedir. Patent başvurularının %1 artması kayıt dışı ekonomiyi yaklaşık olarak %0.0039 puan artırırken brüt sermaye oluşumunun %1 artması kayıt dışı ekonomiyi yaklaşık %0.0112 puan azaltmaktadır.

Tablo 7 ve Tablo 8'de kontrol değişkenleri eklendiğinde, göç stokundaki artışların kayıt dışı ekonomi üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Yani, (3) nolu araştırma sorumuza (Yine ülke grubundan bağımsız olarak göçmenlerin kayıt dışı ekonomi üzerinde etkisi var mıdır?) olumsuz bir yanıt verdikten sonra, şimdi son araştırma sorumuza dikkatimizi çeviriyoruz:

"Göçmenlerin kayıt dışı ekonomiye etkisi ülke grubuna göre homojen midir?"

Tablo 9: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Kayıt Dışı Ekonomi İçin Sabit Etkiler Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	(1)	(2)
LN(GS)	0.411 (0.448)	-0.286 (0.509)
G*LN(GS)	0.900 (0.724)	0.656 (0.657)
KK		-0.689 (0.714)
EY		-0.305 (0.191)
LN(PT)		0.127 (0.196)
LN(N)		3.810** (1.660)
LN(TG)		0.455** (0.182)
LN(BS)		-1.864*** (0.392)
Y2005	-0.537*** (0.182)	0.382 (0.370)
Y2010	-0.395 (0.282)	1.319** (0.658)
Y2015	-0.711** (0.334)	1.211 (0.829)
Y2019	-1.500*** (0.372)	0.678 (0.916)
Gözlem	475	390
Ülke	0.100	0.272
	95	88

Parantez içinde dayanıklı standart hatalar

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Panel veri sabit etkiler (SE) yaklaşımı ile oluşturulan regresyon analizi sonuçları bu tabloda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri içermektedir. Bağımlı değişken kayıt dışı ekonomi olup kontrol değişkenlerin olmadığı birinci sütunda bağımsız değişkenler anlamsız çıkmıştır. İkinci sütunda ise nüfusun %1 artış kaydetmesi kayıt dışı ekonominin yaklaşık %0.0381 puan arttığını gösterirken patent başvurularında %1 artış meydana gelmesi kayıt dışı ekonominin yaklaşık %0.0045

puan arttığını göstermektedir. Aynı zamanda brüt sermaye oluşumunun %1 artması kayıt dışı ekonominin %0.0186 puan azalmasına yol açmaktadır. Bulgulara göre göçmenlerin kayıt dışı ekonomi üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur. Yani göçmen stokunun kayıt dışı ekonomi üzerinde etkisi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklılık göstermemektedir.

Hükümetler göçmen affı çıkararak kayıt dışı istihdam, sosyal güvenlik ve vergi kaçırma sorunlarını önlemeye çalışmaktadırlar. Buna rağmen göçmen affından yararlanan yasal göçmenler kayıt dışı istihdam edilebilmekteler. Özellikle kurumsal olmayan firmalarda, tarım ve inşaat sektöründe kayıt dışı istihdam oranı yaygın bir şekilde mevcuttur. Bu şekilde faaliyette bulunan hiç kimse kimliğinin tespit edilmesini istemez. Aynı zamanda patronlar da bu tür faaliyetlerini her zaman gizlemeye çalışırlar. Bu nedenle kayıt dışı ekonomi hakkında bilgi toplamak oldukça zordur. Kaçak bir şeyi ölçmek çok zor olduğu için kayıt dışı ekonomiyi tam olarak ölçmek imkansıza yakındır. Eğer kaçak işçi çalıştıran patronlar ve kaçak çalışan işçiler gizliliği ortadan kaldırıp resmi kurumlara net bilgilerini vermiş olsalardı, daha açık bilgiler ile çalışmalar yapılabilirdi. Yeterli şeffaflık sağlansaydı, belki de net sayılar ile göçmen stoku anlamlı çıkabilirdi.

Göç ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalar arasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki göçmen sayısının kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla ve kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkisini kıyaslayan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Göç ile kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişki 95 ülke kapsamında ilk kez yer alarak literatürdeki bir boşluğu doldurmuştur. Literatürde giderilen diğer bir boşluk ise bu ilişkilerin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler çerçevesinde kıyaslanmasıdır.

SONUÇ

İklim değişikliğinin çeşitli doğal afetler ile son 30 yılda etkisinin daha fazla hissedilmesi, teknolojik ilerlemenin sağlanması için yasal olmayan ve doğayı yıkıcı etkisi altına alan deneylerin yapılması, silah teknolojisinin gelişmesiyle birlikte terör saldırılarının inanılmaz yükseliş ve politik istikrarsızlıklar bireyleri göç etmeye zorlayan en büyük faktörlerdir. Öte yandan bireyler yaşadıkları ülkedeki ekonomik fırsatları yetersiz görüp içgüdüsel olarak daha iyi yaşam şartlarına ulaşma amacıyla da göç gerçekleştirmektedirler. Ayrıca, sömürgeye maruz kalmış koloni ülkelerden İngiltere, Fransa, Amerika gibi ülkelere de göç akışı mevcuttur. Sömürgecilik sonrası dönemde göçün artması ülkelerin toplumsal yapılarında kaçınılmaz değişikliklere ve dönüşümlere yol açmıştır. Göçmenler çok kültürlü bir toplum yapısının inşasında önemli rol oynamıştır. Bu nedenle çok kültürlü yapıya sahip toplumlarda ortaya çıkan kutuplaşma, ırkçılık ve eşitsizlikler; birçok sosyal, ekonomik ve siyasi probleme neden olmuştur.

Artan göç dalgaları belirli ülkelerde aşırı nüfus yoğunluğuna neden olurken bununla birlikte o bölgelerdeki yaşam maliyetleri ve sosyo-ekonomik sorunların artmasına da yol açmaktadır. Nitekim; 2000-2019 yılları arasında beş yıllık panel veriler dahilinde 95 ülkede meydana gelen göç olayları ile kişi başına düşen gelir ve kayıt dışı ekonomi arasındaki ilişki 475 gözleme dayalı Sabit Etkiler Panel Modeli yardımıyla gözlemlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelere kıyasla gelişmiş ülkelerde göçmen stokunun kişi başına düşen gelir üzerinde negatif yönde yaklaşık %0.14 daha fazla etkisi bulunmaktadır. Bunun sebebi gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere yasa dışı şekilde göç akışlarının olmasıdır. Gelişmiş ülkelerde yaşayan yerleşikler işten çıkarılarak yerlerine yasa dışı göçmenler kayıt dışı istihdam edilmektedir. Bu durumda daha yüksek ücretli bir yerleşik işçi yerine düşük ücretli birkaç yasa dışı göçmen çalıştırılmaktadır. Dolayısıyla, yerleşikler işsiz kalmakta ve bu ülkelerde kişi başına düşen gelir de azalmaktadır. Yani, gelişmiş ülkeler

gelişmekte olan ülkelerden daha fazla negatif yönde etkilenmektedir. Aynı zamanda kurumsal kalitenin artması kayıt dışı ekonominin azalmasına yol açarken teknoloji gelişiminin hız kazanması da kayıt dışı ekonominin artmasına neden olmaktadır. Sonuçlara göre göçün kişi başına düşen gelir üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bir etki bulunmaktadır. Aynı zamanda göç ile kayıt dışı ekonomi arasında da herhangi bir ilişki saptanmamıştır. Yani, göçmen stokunun kayıt dışı ekonomi üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur fakat bu kullanmak zorunda kaldığımız ölçüden kaynaklanmış olabilir. 95 ülke için verisi mevcut olan başka bir ölçü kullanabilseydik, sonuçlar daha farklı çıkabilirdi.

KAYNAKÇA

Adams Jr, R. H., “The Determinants of International Remittances in Developing Countries”, *World Development*, 37(1), 93 – 103, 2009.

Adeyemi, R. A., Joel, A., Ebenezer, J. T., ve Attah, E. Y., “The Effect of Brain Drain on the Economic Development of Developing Countries: Evidence from Selected African Countries”, *Journal of Health and Social Issues*, 7(2), 66 – 76, 2018.

Adıgüzel, Y., *Göç Sosyolojisi*, 2018.

Akyıldız, E., “Göç Teorilerinin Karşılaştırmalı Analizi”, *B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(2), 127 – 176, 2016.

Arango, J., “Explaining Migration: A Critical View”, *International Social Science Journal*, 52(165), 283 – 296, 2000.

Azam, M., “The Role of Migrant Workers Remittances in Fostering Economic Growth”, *International Journal of Social Economics*, 42(8), 690 – 705, 2015.

Bashier, A. ve Siam, A. J., “Immigration and Economic Growth in Jordan: Fmols Approach”, *International Journal of Humanities Social Sciences and Education*, 1(9), 85 – 92, 2014.

Bayraktar, Y. ve Özyılmaz, A., “Türkiye’de İç Göç ve Ekonomik Büyüme”, *İş ve Hayat*, 5(9), 100 – 111, 2019.

Bohn, S. ve Owens, E. G., “Immigration and the Informal Economy”, *Industrial Relations: A Journal of Economy and Society*, 51(4), 845 – 873, 2012.

Bosch, M. ve Farré, L., “Immigration and the Informal Labor Market”, *IZA Discussion Papers(7843)*, Institute for the Study of Labor (IZA), 2013.

Boubtane, E., Coulibaly, D. ve d’Albis, H., “Immigration Policy and Macroeconomic Performance in France”, *Etudes et Documents*, n°5, CERDI, 2015.

Boubtane, E., Coulibaly, D. ve Rault, C., “Immigration, Unemployment and GDP in the Host Country: Bootstrap Panel Granger Causality Analysis on OECD Countries”, *Economic Modelling*, (33), 261 – 269, 2013.

Boubtane, E., Dumont, J. C. ve Rault, C., “Immigration and Economic Growth in the OECD Countries 1986 – 2006”, *Oxford Economic Papers*, (62), 340 – 360, 2016.

Bove, V. ve Elia, L., “Migration, Diversity, and Economic Growth”, *World Development*, (89), 227 – 239, 2017.

Bozdağ, E. G. ve Atan, M., “Avrupa Ülkelerine Göç Eden Türk İşçilerin İktisadi Etkinliğe Katkısı”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 159 – 180, 2009.

Bracco, E. ve Onnis, L., “Immigration, Amnesties and the Shadow Economy”, *Carlo Alberto Notebooks* (418), 2015.

Cartagena Mülteciler Bildirisi, (1984), http://madde14.org/index.php?title =Cartagena_M%C3%BClteciler_Bildirisi, Erişim Tarihi: 18.04.2021.

Castles, S., Miller, M. J. ve Ammendola, G., “The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World”, *American Foreign Policy Interests*, 27(6), 537-542, 2005.

Chen, H. J., “International Migration and Economic Growth: A Source Country Perspective. *Journal of Population Economics*(19), 725 – 748, 2006.

Chimanikire, D. P., “Brain Drain: Causes, and Economic Consequences for Africa”, *African Association for Public Administration and Management 27th Aapam Annual Roundtable Conference*, 2005.

Cooray, A., “The Impact of Migrant Remittances on Economic Growth: Evidence from South Asia”, *Review of International Economics*, 20(5), 985 – 998, 2012.

Cretan, G. C., Chirita, O. F. ve Gherghina, R., “The Impact of Immigration on the Underground Economy in the EU Context”, *Journal of Public Administration, Finance and Law*, (15), 91 – 100, 2019.

Crisp, J., “Policy Challenges of the New Diasporas: Migrant Networks and Their Impact on Asylum Flows and Regimes”, Policy Research Unit, UNHCR, 1 - 11, 2006.

Çağlayan, S., “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (17), 67 – 91, 2006.

Çakır, S., “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, (24), 129 – 142, 2011.

de Haas, H., “Migration and Development: A Theoretical Perspective”, Working Paper presented for International Migration Institute, James Martin 21st Century School, University of Oxford, Paper 9, Oxford, 2008.

Di Maria, C. ve Lazarova, E. A., “Migration, Human Capital Formation, and Growth: An Empirical Investigation”, World Development, 40(5), 938 – 955, 2012.

Dolado, J., Goría, A. ve Ichino, A., “Immigration, Human Capital and Growth in the Host Country: Evidence from Pooled Country Data”, Journal of Population Economics, 7(2), 193 – 215, 1994.

Dumitrescu, E. I. ve Hurlin, C., “Testing for Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels”, Economic Modelling, (29), 1450 – 1460, 2012.

Engin, C. ve Konuk, T., “Türkiye Ekonomisinde Uluslararası Göçün İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(1), 103 – 123, 2020.

Fougère, M., Harvey, S. ve Rainville, B., “Would an Increase in High-Skilled Immigration in Canada Benefit Workers?”, Economics Research International, (7), 2011.

Fratesi, U. ve Percoco, M., “Selective Migration, Regional Growth and Convergence: Evidence from Italy”, Regional Studies, 48(10), 1650 – 1668, 2014.

Gezgin, M. F., “İşgücü Göçü Teorileri”, Sosyoloji Konferansları Dergisi, (23), 1991.

GİGM. (2019a), T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci>, Erişim Tarihi: 19.04.2021.

GİGM. (2019b), T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumanin-unsurlari>, Erişim Tarihi: 28.04.2021.

GİGM. (2019c), T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda>, Erişim Tarihi: 29.04.2021.

Göv, A. ve Dürrü, Z., “Göç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3(4), 491 – 502, 2017.

Güllüpinar, F., “Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme”, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4), 2012.

Hagen-Zanker, J., “Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature”, Maastricht Graduate School of Governance, Maastricht, 2008.

Harris, J. R. ve Todaro, M. P., “Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis”, American Economic Review, 60(1), 126 – 142, 1970.

Huber, P. ve Tondl, G., “Migration and Regional Convergence in the European Union”, Empirica, (39), 439 – 460, 2012.

IOM, “Göç Terimleri Sözlüğü (İkinci Baskı) (No. 31)”, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2013.

IOM, “World Migration Report”, Genava: IOM, 2019.

İçişleri Bakanlığı, T.C., "Türkiye ve Göç", Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, (1948), <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/>, Erişim Tarihi: 26.04.2021.

İskân Kanunu. (2006). 5543 Sayılı İskân Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf>, Erişim Tarihi: 23.04.2021.

Jaumotte, F., Koloskova, K. ve Saxena, S. C., “Impact of Migration on Income Levels in Advanced Economies”, International Monetary Fund, 2016.

Javed, Z. H., Burdey, M. B. ve Parvez, A., “Brain Drain and Economic Growth in India, Nepal and Pakistan”, Grassroots, (1), 1 – 50, 2016.

Kahanec, M. ve Zimmermann, K. F., “How Skilled Immigration May Improve Economic Equality”, IZA Journal of Migration, 3(2), 2014.

Kang, Y. ve Kim, B. Y., “Immigration and Economic Growth: Do Origin and Destination Matter?”, MPRA Paper No. 39695, 2012.

Kartal, G. ve Öztürk, S., “Politik İstikrarsızlık, Uluslararası Göç Hareketleri ve Ekonomik Etkileri: Türkiye ve Güney Komşuları (İran, Irak ve Suriye) Üzerine Bir İnceleme”, Ortadoğuda Göç Hareketleri ve Değişen Dinamikler, 180 – 199, 2018.

Khuong, N. V., Shabbir, M. S., Sial, M. S. ve Khanh, T. H. T., “Does Informal Economy Impede Economic Growth? Evidence from An Emerging Economy”, Journal of Sustainable Finance & Investment, 11(2), 103 – 122, 2021.

Kim, K. ve Cohen, J. E., “Determinants of International Migration Flows to and from Industrialized Countries: A Panel Data Approach Beyond Gravity”, International Migration Review, 44(4), 899 – 932, 2010.

Kumpikaite, V. ve Zickute, I., “Synergy of Migration Theories: Theoretical Insights”, Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 23(4), 387 – 394, 2012.

Lee, E. S., “A Theory of Migration”, Demography, 3(1), 47 – 57, 1966.

Lewis, W. A., “Economic Development With Unlimited Supplies of Labour”, Manchester School of Economic and Social Studies, 22(2), 139 – 191, 1954.

Lundborg, P. ve Segerstrom, P. S., “The Growth and Welfare Effects of International Mass Migration”, Journal of International Economics, (56), 177 – 204, 2000.

- Mabogunje, A. L., "Systems Approach to the Theory of Rural-Urban Migration", *Geographical Analysis*, 2(1), 1 – 18, 1970.
- Marcelli, E. A., "Unauthorized Mexican Immigration, Day Labour and Other Lower-Wage Informal Employment in California", *Regional Studies*, 38(1), 1 – 13, 2004.
- Martin, P., "Migration, Trade and Remittances: Low and High-Skilled Workers", *Remittances Review*, 1(1), 37 – 52, 2016.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. E., "Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431 – 466, 1993.
- Meyers, E., "Theories of International Immigration Policy A Comparative Analysis", *International Migration Review*, 34(4), 1245 – 1282, 2000.
- Muysken, J., ve Zieseemer, T., "A Permanent Effect of Temporary Immigration on Economic Growth", *Applied Economics*, 45(28), 4050 – 4059, 2013.
- Nakhoul, T. E., "Uluslararası İşgücü Göçü ve Türkiye", Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Uzmanlık Tezi, Ankara, 135s, 2014.
- Ogunwole, O. O., "Does Remittances and Output Growth Improve Household Welfare in Nigeria?", *Journal of Economics and Sustainable Development*, 7(3), 44 - 55, 2016.
- Ortega, F. ve Peri, G., "Openness and Income: The Role of Trade and Migration", *Journal of International Economics*, 92(2), 231 – 251, 2014.
- Özcan, E., "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", *İş ve Hayat*, 2(4), 183 – 215, 2017.
- Petersen, W., "A General Typology of Migration", *American Sociological Review*, 23(3), 256 – 266, 1958.
- Piore, M. J., "Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies, 1979.

Piore, M. J., “The Shifting Grounds for Immigration”, *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, 485, 23 – 33, 1986.

Ranis, G., ve Fei, J., “A Theory of Economic Development”, *International Social Science Journal*, 51(4), 533 – 565, 1961.

Robinson, R., “Beyond the State-Bounded Immigrant Incorporation Regime: Transnational Migrant Communities: Their Potential Contribution to Canada’s Leadership Role and Influence in A Globalized World”, *The North-South Institute*, Ottawa, 2005.

Sevinç, H., Bozkurt, E., Künü, S. ve Sevinç, D. E., “Ekonomik Büyüme ve Göç İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkelere Dayalı Bir Analiz”, *International Conference on Eurasian Economies*, 2016.

Sinha, V. N. P. ve Atallah, M., “Migration An Interdisciplinary Approach”, *Delhi: Seema Publications*, 1987.

Stark, O. ve Bloom, D. E., “The New Economics of Labor Migration”, *The American Economic Review*, 75(2), 173 – 178, 1985.

Tipayalai, K., “Impact of International Labor Migration on Regional Economic Growth in Thailand”, *Journal of Economic Structures*, 9(15), 2020.

Todaro, M. P., “A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries”, *American Economic Review*, 59(1), 138 – 148, 1969.

UN, 1951 Cenevre Sözleşmesi, <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, Erişim Tarihi: 15.04.2021.

UN, *International Migration 2020 Highlights*, <https://www.un.org/en/desa/international-migration-2020-highlights>, Erişim Tarihi: 15.04.2021.

UNHCR, (2020). *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Türkiye*, <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>, Erişim Tarihi: 15.04.2021.

Walz, U., “On The Growth (Rate) Effects of Migration”, Tübinger Diskussionsbeiträge, (24), 1993.

Wolpert, J., “Behavioral Aspects of the Decision to Migrate”, Papers In Regional Science, 15(1), 159 – 169, 1965.

YUKK, (2013). 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim Tarihi: 15.04.2021.

EK

Tablo 10: Ülkelerin Listesi

Gelişmiş Ülkeler (36 Ülke)			
Almanya	Estonya	İtalya	Malta
Amerika B. D.	Finlandiya	İzlanda	Norveç
Avustralya	Fransa	Japonya	Polonya
Avusturya	Hırvatistan	Kanada	Portekiz
Belçika	Hollanda	Kıbrıs	Romanya
Birleşik Krallık	İrlanda	Letonya	Slovakya
Bulgaristan	İspanya	Litvanya	Slovenya
Çekya	İsveç	Lüksemburg	Yeni Zelanda
Danimarka	İsviçre	Macaristan	Yunanistan
Gelişmekte Olan Ülkeler (59 Ülke)			
Arjantin	Ermenistan	Kırgızistan	Peru
Arnavutluk	Fas	Kolombiya	Rusya
Azerbaycan	Fiji	Kosta Rika	Suudi Arabistan
Bangladeş	Filipinler	Kuveyt	Sri Lanka
Barbados	Guatemala	Laos	Şili
Belarus	Güney Afrika	Lübnan	Tayland
Bolivya	Güney Kore	Maldivler	Tunus
Butan	Gürcistan	Malezya	Türkiye
Brezilya	Hindistan	Meksika	Ukrayna
Cezayir	Hong Kong, SAR	Mısır	Umman
Çin	İran	Moğolistan	Uruguay
Dominik C.	İsrail	Moldova	Ürdün
Ekvator	Jamaika	Pakistan	Vietnam
El Salvador	Kamboçya	Papua Yeni Gine	Yemen
Endonezya	Kazakistan	Paraguay	

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sınıflandırılması Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan "World Economic Situation and Prospects 2020" raporuna göre yapılmıştır.